

MŪSŲ GIRIOS

Žurnalas apie miškus ir miškininkus

2022 / sausis

*Įmonės veikloje deriname ekologines,
ekonomines ir socialines naudas visuomenei
Valstybinės miškų tarnybos apdovanojimai –
nusipelniusiems šalies miškininkams*

*Medynų tūrio monitoringas pagal
Europos nacionalines miškų inventorizacijas*

Žvelgiant nuo Baluošo ežero kranto

*Šventieji Pabaltijo ažuolai
legendose ir tikrovėje*

STIHL

STIHL GRANDININIAI PJŪKLAI

Galingi STIHL pjūklai atitinka visus tarptautinius standartus: naujausios technologijos, pagerintas valdymas, optimalus ergonomiškumas ir mažas svoris. Iš platus asortimento išsirinksite tinkamą pjūklą kiekvienam poreikiui: tiek darbui sode, tiek profesionaliai miško ir kraštovaizdžio priežiūrai. STIHL kuria ne tik variklius, pjovimo grandines, bet ir pjovimo juostas. Tai užtikrina visada puikų šių trijų komponentų derinį.

Mocevičiaus firma "Ginalas",
Esperanto g. 26, LT-69428
Kazlų Rūda
Tel.: (8 343) 96 464

Daugiau informacijos www.Ginalas.lt

4 Kronika

Aktualijos

- 6** V. KAUBRĖ.
Įmonės veikloje deriname ekologines, ekonomines ir socialines naudas visuomenei
- 8** V. VERBYLA, S. KARAZIJA.
Replika dėl Punios šilo

Apdovanojimai

- 10** Valstybinės miškų tarnybos apdovanojimai – nusipelniusiems šalies miškininkams

Valstybinių miškų urėdijoje

- 12** Įvertinta stipraus vėjo žala miškams
Diejami nauji medienos matavimo metodai

Miškininkystė

- 15** A. KULIEŠIS, G. KULBOKAS.
Medynų tūrio monitoringas pagal Europos nacionalines miškų inventorizacijas
- 16** K. VAITKUS.
Žvelgiant nuo Baluošo ežero kranto (II)
- 18** B. GRIGALIŪNAITĖ, D. BUROKIENĖ, A. MATELIS.
Bruknių (*Vaccinium vitis-idaea*) ligos ir kenkėjai
- 20** J. BAČKAITIS, K. GODVOD.
Šventieji Pabaltijo ažuolai legendose ir tikrovėje

Laisvalaikio kūryba

- 24** J. VITKAUSKAITĖ.
Plyna Plynosios pelkė

Miško flora ir fauna

- 26** S. PALTANAVIČIUS.
Lietuvos miškų paukščiai.
Bukutis (*Sitta europaea*)

Laisvą minutę

Kryžiažodis

27

Atradimai

- 28** E. GUIMERA.
Neatrasti Kanarai: vyno ir ugnikalnių žemė Lanzarotė

Miško technika

- 30** Baltic Agro Machinery pristatė naują Ponsse Full simulatorių

Medžioklė

- 32** V. RIBIKAUSKAS.
Sovietinių medžioklių grimasų aidas

LIETUVOS MIŠKININKŲ SAJUNGOS
ŽURNALAS

Leidžiamas nuo 1929 metų birželio
Indeksas 5057, su nuolaida – 5058

2022 m. sausis, Nr. 1 (885)

ISSN 1392-6829

LEIDĖJAS

Viešoji įstaiga „Mūsų girios“

Adresas korespondencijai:

P. d. 604, Vilniaus 16-asis paštas,

Nemenčinės pl. 2, 10001 Vilnius

Mob. tel.: 8 687 10616

El. paštas: info@musu-girios.lt

rimondas.v@musu-girios.lt

rimondas.vasiliauskas@gmail.com

www.musu-girios.lt (laikina neveikia)

@musugirios

Įmonės kodas 125302897

PVM mokėtojo kodas LT 253028917

A. s. LT887044060001501044

AB SEB bankas

Direktorius – vyr. redaktorius

Rimondas Vasiliauskas

Mob. tel. 8 687 10616

El. paštas: rimondas.v@musu-girios.lt,

rimondas.vasiliauskas@gmail.com

Spausdino AB „Spauda“

Laisvės pr. 60, 05120 Vilnius

www.spauda.com

Tiražas 1000 egz.

Kaina 3,50 Eur

Kaina su nuolaida 2,50 Eur

„Mūsų Girios“ (Our Forests) magazine

Editor-in-chief R. Vasiliauskas

PO Box 604, 16th Vilnius Post Office,

LT-10001 Vilnius, Lithuania

Redakcijos ir autorių nuomonė ne visada sutampa.

Už reklamos turinį redakcija neatsako.

„Mūsų giriose“ išspausdintus straipsnius ar jų

dalį perspausdinti galima tik gavus raštišką

redakcijos sutikimą ir su šaltinio nuoroda.

Redakcija pasilieka teisę redaguoti straipsnius.

LIETUVOS
MIŠKININKŲ
SAJUNGA

KVIETIMAS

Maloniai kviečiame **2022 m. vasario 26 d. (šeštadienį) 11 val.**
dalyvauti visuotiniame Lietuvos miškininkų sąjungos suvažiavime,
kuris vyks Kauno miškų ir aplinkos inžinerijos kolegijos iškilmių salėje
(Liepų g. 1, LT-53101 Girionys, Kauno r.,
WGS 54.855491, 24.045636).

DARBOTVARKĖ

1. „Kur link žengiame? Lietuvos miškų ūkis Šiaurės Europos kontekste“. *Pranešėjas prof. Vilis Brukas (Švedijos Žemės ūkio mokslų universitetas)*
2. Valstybinių profesionaliosios medžioklės plotų reikšmė ir medžiojamųjų gyvūnų populiacijos reguliavimas. *Pranešėjas Laimonas Daukša (LMŽD vykdantysis direktorius)*
3. LMS veiklos ataskaita. *Pranešėjas dr. Vidmantas Verbyla*
4. Revizijos komisijos pranešimas
5. Prezidento rinkimai
6. Prezidiumo rinkimai
7. Revizijos komisijos rinkimai
8. Pasisakymai

Maloniai prašome apie dalyvavimą pranešti iš anksto
užpildant registracijos anketą:

(internetu) <https://forms.gle/LjqEKrQsGG5jJKok9>
arba el. paštu: verbylavidmantas@gmail.com
arba telefonu 8 682 23747, 8 682 66594

Atkreipiame Jūsų dėmesį, kad pagal naujausius reikalavimus
uždaroje aplinkoje vykšančiuose renginiuose **privaloma dėvėti respiratorius**.
Prašome nepamiršti jais pasirūpinti patiems.

Prezidentas

Vidmantas Verbyla

Sausio 7 d. Aplinkos ministerija su procese dalyvaujančiomis grupėmis perėjo į paskutinį ketvirtąjį Nacionalinio susitarimo dėl miškų (NMS) etapą, kuriame bus pasiekti susitarimai konkrečiomis temomis ir suformuluotas susitarimus apibendrinantis NMS dokumentas.

Susitarimų grupės formuojasi, jos tarsis dėl šalies miškų ateitį lemsiančių svarbiausių temų ir klausimų. NMS Sektorinės grupės iki sausio 5 d. delegavo savo atstovus (po vieną pagrindinį ir vieną pavaduojantį) į susitarimų grupes.

Sutarta laikytis principo, kad finaliniame susitarime bus tie teiginiai, kuriems pritars visos sektorinės grupės. Jeigu skirtingų susitarimų grupių rezultatai prieštarauja vieni kitiems, tuomet grupės bendrą susitikimų metu ieškos prieštaravimus mažinančių sprendimų.

Siekiant kokybiško darbo ir padėti surasti susitarimus, kiekvienai susitarimų grupei talkins Aplinkos ministerijos paskirti moderatoriai-media-toriai. O sudėtingose situacijose padės papildomas nepriklausomas NMS konsultantas-derybininkas.

Sausio 14 d. aplinkos ministras Simonas Gentvilas savo metinėje spaudos konferencijoje pristatė tris laukiančias pertvarkas efektyvesnei ir veiksmingesnei aplinkosaugai – tai valstybinės žemės perdavimas savivaldai išskaidrinant žemės valdymą, vandentvarkos sektoriaus igalvinimas užtikrinant kokybišką vandenį visiems ir saugomų teritorijų reforma šiuolaikiniam jų valdymui sukurti.

Aplinkos ministro teigimu, jau sausį pradeda-mas įgyvendinti vyriausybės programinis išparei-gojimas – Nacionalinės žemės tarnybos pertvarka.

„Institucijoms išsiųsime derinti sprendimą, kaip šios tarnybos pavaldumas ir žemės politikos formavimas pereis į Aplinkos ministeriją ir kaip per šiuos metus mes norėtume žemės valdymą atiduoti Lietuvos savivaldybėms“, – žurnalistams sakė S. Gentvilas.

Aplinkos ministras susitiko su Lietuvos savivaldybių merais ir administracijų direktoriais aptarti vandentvarkos reformą, kurios projektas Seimą pasieks kovo mėnesį. „Vilniuje beveik miesto centre vis dar matome vandens pumpavimo sifonus. Net gavę 1,5 mlrd. eurų europinę paramą šiam sektoriui – tai yra vidutiniškai po 500 eurų statistiniam gyventojui, vis dar nesugebėjome sukurti infrastruktūros, visiems užtikrinančios kokybišką geriamojo vandens tiekimą ir nuotekų tvarkymą. Turime padaryti šį sektorių įgalų, pradedant sodų bendrijomis prie sostinės, baigiant regionais – nuo Pagėgių iki Kaļarijos“, – teigė aplinkos ministras.

Sausį Vyriausybei numatyta pateikti projektą, pagal kurį bus formuojamos keturios regioninių parkų ir rezervatų direkcijos, užtikrinant kiekvienos jų identitetą: Žemaitijos, Aukštaitijos, Dzūkijos-Suvalkijos, Mažosios Lietuvos. Keturi nacionaliniai parkai išlaikys dabartinį juridinį statusą.

Artimiausiuose AM planuose – naujas nacionalinis parkas Suvalkijoje, Trakų istorinio nacionalinio parko integracija į saugomų teritorijų struktūrą. Sausį Vyriausybė turėtų priimti nutarimą, kuriuo 5 kartus padidinama Punios šilo rezervato gamtos vertybių apsauga.

AM duomenimis, 2021 m. buveinių „Natura 2000“ plotas didėjo 35 tūkst. ha.

Sausio 17 d. Valstybinės miškų tarnybos direktoriaus pareigas paliko Karolis Mickevičius. Tarnybai jis vadovavo nuo 2020 m. rugsėjo, kai buvo paskirtas 5 metų kadencijai.

Naujojo VMT vadovo konkursą Valstybės tarnybos departamentas turėtų paskelbti vasario mėnesį. Kol konkursas įvyks, įstaigai laikinai vadovaus AM Klimato politikos grupės vadovė Vilija Augutavičienė.

Sausio 17 d. pradėtas nepriklausomų želdynų ir želdinių ekspertų atestavimas. Taip siekiama stiprinti šių specialistų kvalifikaciją ir didinti atsakomybę, o kartu apsaugoti želdynus ir želdinius nuo žalos, kuri padaroma priėmus nekompetetingus, nepagrįstus sprendimus kirsti medžius.

Nepriklausomo želdynų ir želdinių eksperto atestatą išduoti įgaliota Aplinkos apsaugos agentūra (AAA). Norintys gauti atestatą

specialistai jai turės pateikti nustatytos formos prašymą ir dokumentus, patvirtinančius, kad jie atitinka Želdynų įstatyme nepriklausomiems želdynų ir želdinių ekspertams nustatytus reikalavimus.

Atestuoti specialistai šiai institucijai taip pat turės pateikti kvalifikacijos tobulinimą patvirtinančius dokumentus. Želdynų įstatymas numato, kad atestuoti nepriklausomi želdynų ir želdinių ekspertai privalo savo lėšomis reguliariai tobulinti kvalifikaciją ne rečiau kaip kas 5 metus.

Pagal Želdynų įstatymą želdynų ir želdinių būklės ekspertizė yra privaloma, kai numatoma pertvarkyti didesnius kaip 1 ha ploto viešuosius želdynus urbanizuotose teritorijose, kirsti ar kitaip pašalinti iš augimo vietos gatvių želdinius ilgesniame kaip 100 m gatvės ruože, planuojamame pertvarkyti gatvės ruože auga 10 ir daugiau saugotinių želdinių.

Sausio 19 d. Nacionalinio miškų susitarimo sektorinių grupių deleguoti atstovai atvyko į pirmuosius susitikimus ieškoti susitarimų konkrečiomis temomis. Susitikimuose sausį ir vasarį žada dalyvauti apie 175 asmenys.

AM NMS Techninė grupė kartu su susitarimų grupių moderatoriais–mediatoriais parengė susitarimų grupių susitikimų kalendorių. Nuo sausio 19 d. iki vasario 15 d. planuojama suorganizuoti apie 35 susitikimus, po 3-4 kiekvienai susitarimų grupei.

Juose kiekviena grupė atlieka užduotis, padėsiančias surasti susitarimus, ir pildo darbo knygą. Užpildyta darbo knyga turės būti pateikta iki vasario 15 d. Išsiginčius konkrečias temas, bus suformuluotas susitarimus apibendrinantis NMS dokumentas.

Šis NMS etapas labai svarbus, tad tinkamiausias gyvų susitikimų formatas, tačiau, atsižvelgiant į esamą Covid-19 ligos situaciją ir siekiant aktyvaus dalyvavimo, organizuojami mišrūs susitikimai. Jie vyksta Aplinkos ministerijos patalpose, taip pat sudaryta galimybė dalyvauti juose nuotoliniu būdu.

Susitikimuose dalyvauja 9 susitarimų grupės. Jos parengs formuluotes atsižvelgdamos į aktualiausias temas: stabilių ir klimato kaitai atsparesnių miškų formavimas ir miškingumo didinimas, sengirių ir biologinės įvairovės apsauga, visuomenės įsitraukimas į sprendimų priėmimą, miškų sektoriaus atvimumo didinimas, jų socialinės kultūrinės vertės atskleidimas, įvairialypis miško naudų suderinamumas, medieninės ir nemedieninės ekonomikos vystymas, privačių miškų ir vie-

šojo intereso santykis, patrauklių darbo vietų kūrimas su miškais susijusiuose sektoriuose, su jais susijusių mokslo sistemų vystymas.

■ Šiemet Lietuvos žalieji plaučiai išsiplės mažiausiai 732 ha, tiek planuojama įveisti naujų miškų vien valstybinėje žemėje. Iš Bendrųjų miškų ūkio reikmių finansavimo programos tam skirta 899 tūkst. eurų, dar 400 tūkst. eurų numatyta įsigyti žemei jiems sodinti.

„Kiekvienas naujo miško hektaras svarbus visiems Lietuvos žmonėms – plečiasi mūsų gamtinis kraštovaizdis, gausėja bioįvairovė, būsime dar geriau apsaugoti nuo klimato kaitos, turėsime daugiau aplinkai draugiškų medienos gaminių, galiausiai – kiekvienas kvėpuosime grynesniu miško išvalytu oru“, – sako AM Miškų politikos grupės vadovas Nerijus Kupstaitis.

Miškasodis apims visą Lietuvą. Daugiausiai, net 95 ha miško bus įveista Valstybinės miškų urėdijos (VMU) Raseinių regioniniame padalinyje, 76,6 ha – Rokiškio, 69,5 ha – Druskininkų, 58,2 ha – Kazlų Rūdos, 54,8 ha – Radviliškio, Anykščių – 50,2 ha.

VMU šiam darbui pasiruošusi – įmonės medelynuose užauginta pakankamai sodmenų, o ateityje jų planuojama papildomai kasmet išauginti dar po 12 mln., kurių užtektų apželdinti ne mažiau kaip po 4 tūkst. ha ne vien valstybinės, bet ir privačios žemės.

Nauji miškai sodinami VMU Nacionalinės žemės tarnybos perduodamoje žemėje, kuri dažniausiai būna apleista. Kadangi šios žemės kasmet vis mažėja, miškų įveisimui papildomai perkama ir privati žemė.

Praėjusiais metais valstybės nuosavybės nupirktą tik 23 ha žemės naujiems miškams sodinti, šiais metais sulaukta aktyvesnio žemės savininkų susidomėjimo kvietimu ją parduoti, todėl tikimasi įsigyti gerokai daugiau. 2021 m. VMU naujų miškų pasodino 588 ha, 144 ha mažiau, nei numatyta šiemet.

N. Kupstaičio teigimu, vien VMU pastangų veisti naujus miškus valstybinėje žemėje nepakanka. Daugiau miško sodinti bus ir toliau skatinami privačių žemių savininkai. Šiuo metu paprastinamos biurokratinės procedūros, tęsiama ES finansinė parama naujuoju finansiniu laikotarpiu iki 2027 m. Ja bus galima pasinaudoti per NMA.

Nuo nepriklausomybės atkūrimo miškais dengiamas valstybės plotas padidėjo beveik 4 proc. ir šiuo metu siekia 33,7 proc. Šios Vyriausybės planas šalies miškingumą išauginti iki 35 proc., o ilgalaikis tikslas – pasiekti 38-40 proc.

Įmonės veikloje deriname ekologines, ekonomines ir socialines naudas visuomenei

Į žurnalo „Mūsų girios“ klausimus atsako VĮ Valstybinių miškų urėdijos generalinis direktorius Valdas Kaubė.

Gerb. Direktoriau, kaip trumpai apibūdintumėte praėjusius metus. Kokie jie buvo Jūsų vadovaujamai įmonei? Prašome plačiau informuoti apie VMU 2021 m. ekonominius rezultatus (lyginant ir su 2020 m.) bei 2022 metų prognozes.

Noriu pasidžiaugti, kad praėję metai įmonei tikrai buvo geri ir su komanda pasiekėme puikių rezultatų. 2020 metus vadinome didžiausio atsinaujinimo metais, kuomet į regioninius padalinius atkeliavo nauja medienos ir ruošos technika, darbo priemonės, nauji automobiliai, sparčiai vyko ir tebevyksta medelynų modernizavimas, suplanuotos investicijos į miško sėklinės bazės kokybės ir paruošimo pagerinimą, atsinaujiname, išsigrūdinome veiklų procesus ir išmokome juos valdyti, suplanavome nepertraukiamas investicijas.

Tuo tarpu 2021 metai tapo rekordiniais kalbant apie finansinius rezultatus – įmonė sėkmingai veikia ir praėjusių metų pajamos sieks 190 milijonų eurų, grąža valstybei (normalizuotas pelnas) – 66 mln. eurų. Tai – didžiausia grąža valstybei skaičiuojant ketverius įmonės veiklos metus nuo miškų urėdijų reformos, kai tapome viena didele įmone ir, žinoma, iki jos.

Atsižvelgiant į situaciją medienos rinkoje, medienos paklausą, manome, kad šie metai irgi bus finansiškai geri ar dar net sėkmingesni už praėjusius. Planuojame daugiau nei 200 mln. eurų pajamų, investicijoms skirsime daugiau nei 70 mln. eurų.

Praėjusiais metais atliktas didžiulis darbas pereinant ir prie TFAS (tarptautinio finansinės atskaitomybės standarto), kad finansinės ataskaitos būtų pateiktos pagal šiuos standartus.

Tęsėme pradėtus darbus ir praėję metai jau tapo proveržiu įmonės technologijų srityje, išgytos darbus lengvinančios programos – dokumentų, personalo valdymo, kurių diegimą įgyvendinsime šiemet.

Toliau skiriame didžiulį dėmesį darbuotojų darbo sąlygoms gerinti, krūviams paskirstyti ir suvienodinti, pradėtos diskusijos apie girininkijų pokyčius – girdime mūsų darbuotojus, su jais kalbamės: girininkijų skirtumai, vertinant miškų plotus, kirtimų apimtis ir kitus rodiklius, labai ryškūs, o darbuotojų skaičius ir darbo užmokesčiai

panašūs, todėl neišvengiamai kartu su darbuotojais turime priimti sprendimus, kokias girininkijas visi norime matyti ateityje. Tai labai svarbus žingsnis, ir jis turi būti labai gerai išdiskutuotas.

Ieškome kitose šalyse naudojamų technologinių sprendimų, kurie palengvintų darbuotojų darbą ir medienos apskaitą padarytų tikslesnę bei skaidresnę.

Kokie svarbiausi VMU veiklos prioritetai ir uždaviniai numatyti 2022 metais?

Mūsų strateginiai prioritetai išlieka – tai darbuotojų darbo sąlygų gerinimas, motyvacinės sistemos kūrimas, darbo krūvių suvienodinimas. Toliau koncentruosimės į naujas technologijas bei jų diegimą. Ir, žinoma, nepertraukiamai vykdysime investicijas į medelynų modernizavimą, naujos technikos bei darbo priemonių atnaujinimą. Svarbiu uždaviniu išlieka ir naujo VMU biuro Vievėje statybos.

Kaip visuomet, skirsime didelį dėmesį visiems miškininkystės darbams, kurie mūsų įmonei svarbūs ir yra mūsų įsipareigojimas ateitiems kartoms.

Šiais metais įveisime net 748 hektarus naujų miškų – tai gerokai didesnės apimtys, nei buvo iki šiol. Džiaugiamės tuo ir jau balandį visuomenę pakviesime į bendrą talką – Nacionalinį miškasodį, suteiksiantį galimybę kiekvienam prisidėti prie šio prasmingo darbo didinant Lietuvos miškingumą.

Toliau aktyviai plėtosime Jaunųjų miško bičiulių veiklą, pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su VDU, aktyviai bendradarbiaujame su kitomis mokslo įstaigomis.

Miškininkų bendruomenę, šalies visuomenę nustebino Vyriausybės sprendimas Valstybinių miškų urėdijos valdymo modelį iš valstybės įmonės pertvarkyti į akcinę bendrovę. Šį procesą numatoma baigti gana greitai – 2023 m. pabaigoje. Kokia Jūsų nuomonė šiuo klausimu? Ar nepaskubėta priimant tokį nutarimą?

Po miškų urėdijų reformos, kuri tuomet sukėlė daug diskusijų, pasipriešinimo pokyčiams, suskaldė miškininkų bendruomenę į kelias stovyklas, praėjo ketveri metai, tačiau įmonė sėkmingai veikia, atsinaujino, toliau rūpinasi miškais, tapo moderni ir atvira visuomenei bei veikia pelningai. Suprantama, nauji pokyčiai kelia nerimą. Tačiau AB statusas valdysenos ir turto panaudojimo atžvilgiu yra patogesnis, labiau atspindi gerąsias valdysenos praktikas.

Nepamirškime, kad Miškų įstatyme apibrėžtos urėdijos veiklos sritys, todėl įsipareigojimai nesikeistų bei būtų užtikrintos visos dabartinės mūsų atliekamos funkcijos. Pakeitus VMU statusą, ką apskritai planuojama daryti tik nuo 2024 m. pabaigos, įmonės valdomi miškai, kaip buvo, taip ir liks išimtinė valstybės nuosavybė – tai apibrėžta ir Konstitucijos 47 straipsnyje.

Vyriausybės pozicija tokia – iš visų VĮ ateityje tokį statusą išlaikys tik Ignalinos atominė elektrinė.

Valstybinių miškų urėdija aktyviai dalyvauja Nacionalinio miškų susitarimo darbe. Pastaruoju metu pereinama į paskutinį etapą, kai paaiškės ilgalaikės miškų politikos kryptis, kuri vėliau atsispindės ir Miškų įstatymo pataisose. Ar pateisina VMU viltis ir lūkesčius atsinaujinusi miškų ūkio politika? Ar susitarimo gairės atspindi VMU, miškininkų bendruomenės interesus?

Sveikintina idėja su įvairiomis suinteresuotomis šalimis rasti bendrą sprendimą, kokius Lietuvos miškus norime matyti ateityje. Diskusijos ir bendro vardiklio paieškos vyksta, urėdija aktyviai dalyvauja procese, įsiklausome į kitų nuomones ir argumentuojame kas pasikeis, vienaip ar kitaip pakeitus ūkininkavimo miške principus. Natūralu, kad kyla daug diskusijų. Tikiuosi, kaip mes girdime kitas nuomones, taip ir mūsų – puoselėjančių šimtamečių miškininkystės tradicijas nuomonę vertina bei girdi ir kiti Nacionalinio miškų susitarimo dalyviai. Džiaugiamės turėdami vertingus miškus, o tai, kokie jie yra – būtent mūsų miškininkų darbo rezultatas. Turime atsivėlgti ir į rinkos poreikį, ir į visuomenės lūkesčius – medienos paklausa auga, ta pati visuomenė vis labiau nori naudotis ir ekologiškais produktais, ir matyti daugiau saugomų teritorijų miškuose, todėl kaip niekad svarbu susitarti – kokias ir kur teritorijas saugome, ir kur ūkininkaujame. O urėdija savo veikloje ir dabar vadovaujasi principu – derinti ekologines, ekonomines ir socialines naudas visuomenei.

Šalyje infliacijai pasiekus neregėtas aukštumas, aktualus tapo darbuotojų darbo užmokesčio kėlimas. Aplinkos ministerija pavaldžioms biudžetinėms įstaigoms tuo tikslu finansavimą šiemet didina beveik 20 proc. Ar planuojama kelti atlyginimus VMU darbuotojams? Jeigu taip, tai kiek ir nuo kada?

Urėdijų reformos pradžioje priimtas sprendimas dėl VMU atlygio sistemos modelio, tačiau dėl jo visą tą laiką jautėme darbuotojų vidinės neteisybės jausmą. Akivaizdu, kad turėjome ištaisyti tuomet padarytas klaidas. Todėl, pirmiausia, siekėme sukurti socialinį teisingumą suvienodinant tos pačios pareigybės darbo užmokesčio skirtumus, kurie buvo prieš tai buvusių miškų urėdijų skirtingų galimybių palikimas ir tarp kolegų skirtinguose padaliniuose kūrė vidinės neteisybės jausmą. Lygiagrečiai didiname darbuotojams darbo užmokestį.

Esame didelė strateginė įmonė, konkuruojame su kitomis įmonėmis dėl kompetentingų darbuotojų, todėl analizuojame esamus rinkos atlyginimus lygindami su mūsų mokamu darbo užmokesčiu

ir ieškome galimybių jį kelti. Įvertinę visas šias aplinkybes šių metų biudžete taip pat numatėte atlyginimų kilimą.

Nuo 2021 m. liepos mėn. VMU buvo pradėti taikyti nauji miško darbų įkainiai darbininkams. Atsisakius išlyginamųjų koeficientų, dalyje RP kai kuriems darbams įkainiai mažėjo. Žadėta vykdyti darbininkų atlyginimų kitimo monitoringą, o jų sumažėjimą amortizuoti organizacinėmis priemonėmis. Kokie monitoringo rezultatai? Kaip bus kompensuotas darbo užmokesčio sumažėjimas, kur monitoringas, gal būt, parodė nepalankius rezultatus?

Iki urėdijų reformos jose veikė skirtingos atlygio sistemos, natūralu, ir darbuotojams mokamas atlyginimas skyrėsi. Dar 2019 metais pradėta kalbėti apie tai, kad įkainiai už darbus regioniniuose padaliniuose turi būti vienodi, padalinių vadovai buvo įpareigoti organizuoti darbus taip, kad jų turima technika būtų naudojama efektyviai, o darbuotojai gautų tinkamą atlygį už jų darbą. Po dviejų metų pereinamojo laikotarpio įkainiai buvo suvienodinti ir socialinis teisingumas sukurtas. Vertindami savo darbuotojus, šiais metais numatėme įkainių už jų darbą didinimą. Darbų sezoniskumas ap sunkina palyginimą, tačiau analizės atliktos ir pokyčiai dėl įkainių bus pirmiausia aptarti su darbuotojais bei su profesine sąjunga.

Nuo praėjusių metų spalio mėnesio vyksta svarstymai dėl galimų pokyčių girininkijose. Kiek žinoma, jau yra suformuluoti bazinės girininkijos pagrindiniai bei papildomi rodikliai bei kriterijai. Kada numatomas girininkijų reformos praktinis įgyvendinimas? Kaip tai atsilieps girininkijų darbuotojų darbo vietoms, darbų krūviams ir atlyginimams?

2019 m. miškininkystės ir medienos ruošos bei prekybos sritys buvo atskirtos, ir girininkai nuo šiol gali daugiau dėmesio skirti miškininkystei. Kadangi abi šios sritys urėdijai yra svarbios, daug dėmesio skyrėme girininkų bei medienos ruošos ir prekybos meistrų kvalifikacijai didinti – pernai mūsų darbuotojams vyko daug mokymų.

Atskyrus šias funkcijas, natūralu, turėjome žengti ir kitą žingsnį – pradėti diskusijas apie darbo krūvių suvienodinimą tarp girininkijų darbuotojų, ieškoti sprendimų kaip suvienodinti girininkijų dydžius bei veiklos apimtį jose. Apie tai, kad pokyčių reikia, pirmiausia išgirdome iš regioninių padalinių darbuotojų.

Todėl džiaugiuosi, kad visi labai aktyvūs siūlydami savo sprendimus, kokia girininkija turėtų būti ateityje ir ypač džiugina tai, kad daugumos nuomonės sutampa ir sprendimai siūlomi panašūs – aiškiai įvertinti ir apgalvoti. Visi mūsų darbuotojai turi didžiulę patirtį, esame viena įmonių, kur dirba didžiausią stažą turintys žmonės, dauguma didžiąją savo darbo dalį praleidę miškuose, todėl jie geriausiai mato, kaip urėdijos ir jų veikla turi būti organizuojama.

Po pernai rudenį vykusio regioninių padalinių, girininkijų bei centrinės administracijos specialistų pasitarimo apie miškininkams aktualiausius klausimus, kokios turėtų būti bazinės girininkijos veiklos apimtys, dydis, dirbančių joje specialistų skaičius ir darbuotojų darbo užmokestis, diskusijos persikėlė į regioninius padalinius ir buvo parengti daugiau nei 26 pasiūlymai. Labai gerai, kad regioninių padalinių ir girininkijų specialistai įvertino darbo laiko sąnaudas, kurios reikalingos konkrečioms darbams atlikti ir pateikė rodiklius, pagal kuriuos bus nustatomos bazinės girininkijos apimtys ir darbuotojų skaičius. Ši informacija yra apibendrinta, nustatyti kriterijai, taigi prasidės antras diskusijų etapas.

Daugumoje girininkijų šiuo metu dirba du specialistai. Mūsų siekis, įvertinus jų darbo krūvius, sukurti girininkiją – stabilų struktūrinį vienetą, kuriame dirbtų ne mažiau nei 3 specialistai.

Miško ruošos darbų rangovai dažnai būna nepatenkinti VMU viešųjų pirkimų konkurso miško kirtimo paslaugoms rezultatais, mažais darbų į kainiais. Pasitaikydavo atvejų, kai dalis rangovų atsisakydavo teikti paslaugas. Kaip pavyko stabilizuoti santykius? Kokia situacija dabar?

Vertiname rangovus kaip stabilius savo partnerius, planuojame darbus, kuriuos atliksime savo pajėgumais, ir kokias darbų apimtis atlikti pateiksime rangovams – ir būtent didžiąją šių apimčių dalį atlikti atiduodame jiems. Nuolat organizuojame susitikimus, išklausime pastabas ir siekiame geriausios rezultato, kuris būtų tinkamas abiem pusėms.

Organizuodami konkursus darbams atlikti, atsižvelgėme į situaciją rinkoje ir padidiname į kainius. Konkurso sąlygos užtikrina teisingą atlygį už skirtingus darbus: taikant nustatytus koeficientus, į kainis didėja, kai darbus reikia atlikti esant sudėtingesnėms sąlygoms, įvertinant kirtimų sudėtingumą, nevienodus medienos ištraukimo atstumus, skirtingą hidrotopą ir kt. Taip pat, atsižvelgiant į žaliavos biokurui paklausos augimą, rangovams pasiūlytas labiau motyvuojantis apmokėjimas už miško kirtimo liekanų gamybą.

Konkurso rezultatai parodė, kad rangovai aktyviai dalyvavo ir nori dirbti. Vertiname tai bei tikimės, kad ir rangovai mato mus kaip partnerius bei ateityje išlaikysime konstruktyvų bendradarbiavimą.

Ar numatoma atnaujinti miško kirtimo ir medienos išvežimo technikos, automobilių parką, kitą įrangą? Kokios dar investicijos planuojamos artimiausiais metais?

Kaip minėjau, šiais metais suplanuotos net 70 mln. eurų investicijos į medelynų modernizavimą, darbuotojų darbo sąlygų ir jų darbo priemonių gerinimą, medienos ruošos techniką, automobilius, kompiuterinės technikos atnaujinimą, pastatų remontą.

Vyriausybės nutarimu Turto bankas Valstybinių miškų urėdijai perdavė buvusią moksleivių stovyklą Pylimo kaime šalia Vievio, į kurią po rekonstrukcijos iš sostinės žadama perkelti įmonės centrinės administracijos būstinę. Kaip vyksta šio projekto vykdymas?

Siekiame turėti centrinių biurą, kuriame puoselėtume miškininkystės tradicijas, galėtume pakviesti visuomenę susipažinti su mūsų veiklos istorija, turėti ne tik darbo erdves, bet erdves ir bendroms darbuotojų bei visuomenės veikloms. Vieta Vievyje, gražiame pušyne, tikiuosi, taps ir medinės statybos proveržio pavyzdžiu. Visi nekantriai laukiame architektūros konkurso pabaigos ir dalyvių darbų, kuriais, įvertinus vertinimo ir viešųjų pirkimų komisijoms, pasidalinsime su visuomene. Tai – viena didžiausių urėdijos investicijų, todėl tikimės sklandaus konkurso proceso, kūrybingų architektų idėjų ir greito įgyvendinimo.

Kokiame reorganizavimo etape yra VMU medelynų ūkis? Ar 2022 m. miškasodžiai pakankamai išauginta sodmenų valstybinių ir privačių miškų atkūrimui, naujų želdinių įveisimui?

Miškų atkūrimas ir įveisimas yra vienas svarbiausių miškininkų darbų, todėl skiriame daug dėmesio kokybiškiems miško sodmenims išauginti, investuojame į miško sėklinės bazės kokybės ir paruošimo pagerinimą, medelynų modernizavimą. Mūsų pajėgumai šiai dienai leidžia išauginti daugiau sodmenų nei reikia, ir produkcija turi gerą paklausą kitose šalyse.

Praėję metai įmonei buvo sėkmingi, šių metų prognozės ir planai taip pat rodo, jog pasieksime gerų rezultatų. Linkiu visiems sėkmingų metų, bendrystės, įsiklausymo ir darnaus darbo.

Dėkojame už atsakymus.

Parengė Rimondas VASILIAUSKAS

Zurnalo „Mūsų girios“ 2021 m. gruodžio mėn. numerio Kronikos skyriuje pateikta informacija apie Punios šilo apsaugos statuso keitimą, koreguojant Nemuno kilpų regioninio parko planavimo schemą ir penkis kartus išplečiant gamtinio rezervato plotą, su gana plačiu komentaru apie tai, kodėl, Aplinkos ministerijos ir rezervato išplėtimo iniciatorių manymu, tai reikia daryti, kas dėl to bus geriau.

Kadangi numatoma pertvarka vykdoma grubiu buldozeriniu būdu, vargu ar pavyks ją sustabdyti, tačiau, kad istorijai neliktų klaidinga žinia, neva visi pritarė šiai pertvarkai, kurią dauguma miškininkų laiko nevykusia, norime pateikti keletą komentarų dėl tų aplinkosaugininkų argumentų ir teiginių, kuriais grindžiama šios pertvarkos reikmė. Valstybinės miškų tarnybos specialistai, remdamiesi akademikų ir kitų akademinės bendruomenės narių argumentais, buvo ne kartą išsakę neigiamą nuomonę dėl rezervatinės šilo zonos plėtos. Tačiau Aplinkos ministerija sau pavaldžios institucijos tarnautojus „laužė“ tol, kol Valstybinė miškų tarnyba nusileido.

Pirmiausia norėtusi suabejoti kronikoje pacituotų ministro žodžių, kad „Žmogaus veikla yra laikina, o sengirės gyvuoja šimtmečius...“ teisingumu. Taip, turint domėj gyvybės evoliucijos Žemėje mastus, tai tiesa. Miškas, taigi ir sengirė, atsirado anksčiau negu žmogus, anksčiau negu prasidėjo jo veikla. Tačiau galvojant apie istorinius laikus – tenka suabejoti. Tarkiau apgyventuose kraštuose, kokia yra ir Lietuva, žmogaus veikla miške vargu ar yra laikina, o sengirė... sengirė, ta prasme kaip ją supranta eilinis žmogus, gali būti, o dažnai ir būna laikina. Bet, kryptingą žmogaus veiklą kaip tik gali prailginti sengirės egzistavimą.

Nurodoma, kad išplėtus rezervatą, gyventojai galės lankytis kraštovaizdžio draustinio, genetinių miško draustinių ir ekologinės apsaugos prioriteto zonose, t. y. tik nedidėleje Punios šilo teritorijos dalyje. Paradoksas! Visam pasauly stengiamasi gražias vietas, vertingus kraštovaizdžius atidengti žmonėms, žinoma, užtikrinant jų apsaugą, panaudojant juos kaip kultūrinę, auklėjamąją priemonę. Punios šilas iki šiol irgi buvo dangstomas po įvairiomis saugomų teritorijų širmomis tam, kad jį išsaugoti ir parodyti žmogui. Dabar gi jis bus uždaromas visuomenei.

Pateiktoje informacijoje rašoma „...padidėjus Punios šilo rezervatui (prie jo prijungus Punios šilo botaninį–zoologinį draustinį) pagerės šios unikalios miško ekosistemos būklė.“ Ar iš tikrųjų? Vieniems komponentams pagerės, kitiems – pablogės. Šiuo metu, kalbant apie rezervato išplėtimo reikmes, minimos saugotinių gyvūnų (daugiausia vabzdžių) rūšys, tačiau apie augalus paprastai nutylima. Viena iš vertingiausių Punios šile saugotinių augalų rūšių – plačialapė klumpaitė (*Cypripedium calceolus*) nyksta dėl sutankėjusio medyno. O tai reiškia, kad jai rezervatinis režimas netinka. Išplėtus rezervatą, bus

Geriausiai bet kokia sistema yra išsaugoma, kai ji yra skirtingose vystymosi fazėse. Įvairiamžio medyno struktūros užtikrinimas – kelias į tvarų mišką.

Replika dėl Punios šilo

Dr. VIDMANTAS VERBYLA, Lietuvos miškininkų sąjungos prezidentas
Prof., habil. dr., LMA akad.-emer. STASYS KARAZIJA

draudžiama medžioklė ir dėl to padidėjęs kanopinių žvėrių skaičius tikrai neprisidės prie biologinės įvairovės išsaugojimo. Vien dėl šių priežasčių ekosistemos būklės pagerėjimo sunku tikėtis. O kur dar žievėgraužiai ir spygliagraužiai, kurių plitimo mastas nebus kontroliuojamas!

Teiginy, kad „Saugant miško ekosistemas gamtiniuose rezervatuose, svarbiu faktoriumi laikomas jų plotas: dalis miškuose gyvenančių saugomų rūšių gali ilgą laiką išlikti tik didesniuose, ku mažiau suskaldytuose miško masyvuose“, yra neteisingas. Augalams tokia taisyklė visiškai negalioja. Kai kuriems gyvūnams gal ir reikėtų didelio miško, bet nebūtinai didelio rezervato. Na, o tokiam gyvūnui, kaip vilkas, kuris padėtų natūraliai reguliuoti žolėdžių žvėrių populiaciją, Punios šilo dydžio toli gražu nepakanka.

Punios šile išskirtos, kaip nurodoma ir Kronikos informacijoje, EB svarbos vakarų taigos, plačialapių ir mišrių miškų bei kitos buveinės. Kad viename, miške būtų ir taigos, ir plačialapių miškų buveinės, pasaulis dar nežinojo. Tai dar kartą parodo EB svarbos buveinių inventorizacijos Lietuvoje metodikos netobulumą. Reikėtų atitinkamai įvertinti „išradėjų“ triušą. Kita vertus, daugeliui EB svarbos buveinių, išskyrus Vakarų taigą, rezervatinis režimas netinkamas.

Minėtoje informacijoje užsimenama apie „...dalies visuomenės susirūpinimą dėl miškininkystės praktikos genetiniuose draustinuose...“. Neaišku kokia visuomenės dalis dėl to susirūpinusi ir dėl ko konkrečiai. Ar verta nežymiai išplečiant rezervatinę zoną pasmerkti sunykimui vienus iš svarbiausių, beveik 40 metų valstybės saugomus miško genetinius medynus (draustinius). Ar teisėta stengiantis išsaugoti

vienas vertybes išsaugoti kitas. Planavimo schemas autoriams siūlytume susipažinti su visoje Europos Sąjungoje ir Šiaurės Amerikos valstybėse taikoma miško medžių genetinių išteklių *in-situ* išsaugojimo metodika.

Tokia yra mūsų ir nemažos miškininkų bendruomenės dalies kita nuomonė dėl Punios šilo pavertimo rezervatu. Na, o Aplinkos ministerijai ir Valstybinei saugomų teritorijų tarnybai linkime sėkmės naikinant Punios šilą.

Nekontroliuojamo žievėgraužio tipografo protrūkiai – trumpalaikės bioįvairovės židiniai. Ar tikrai sengirė turi būti trumpamžė?

Valstybinės miškų tarnybos apdovanojimai – nusipelniusiems šalies miškininkams

Prof. habil. dr. **STASYS KARAZIJA** už ryškų indėlį plėtojant Lietuvos miškų tipologiją, aktyvią mokslininko poziciją aktualiais nūdienos ekologinės miškininkystės klausimais apdovanotas Valstybinės miškų tarnybos Aukso žvaigždės medaliu.

Stasys Karazija (gim. 1930 12 14) habilituotas mokslų daktaras (1980), profesorius (1993), LMA narys korespondentas (1996). Sukaupęs praktinio darbo patirtį dirbdamas girininku, vyriausiuoju miškininku, nuo 1960 m. dirbo Lietuvos Miškų tyrimo institute: 1960–1973 m. – mokslinis bendradarbis; 1973–1989 m. – Miško dirvožemių ir miško tipologijos skyriaus vedėjas; 1989–1992 m. instituto direktoriaus pavaduoto-

jas; 1992–1994 m. Tipologijos skyriaus vedėjas, 1994–1997 m. instituto direktorius, 1997–2008 m. Senato pirmininkas. Nuo 1994 m. buvo mokslinio žurnalo „Miškininkystė“ vyr. redaktoriumi, nuo 1995 m. – žurnalo „Baltic forestry“ redakcijos narys.

Stasys Karazija sukūrė Lietuvos miškų tipologinę klasifikaciją kaip jų sudėties optimizavimo ir produktyvumo padidinimo gaires, t. y. Lietuvos miškininkystės pagrindus. Jo darbų mokslinės išvados yra išdėstytos knygose Miškininkystė, 1979; Lietuvos miško tipai, 1988; Miškai ir saugomos teritorijos, 1994; Lietuvos ąžuolynai, 1997; Ekologinis miškų vaidmuo Lietuvoje, 2000; daugybėje mokslinių straipsnių.

Pastaruoju metu S. Karazija, kaip mokslininkas, miškininkas ekologas aktyviai dalyvauja sprendžiant aktualius nūdienos klausimus. Publikacijose, viešose diskusijose jis parodė viso Punios šilo pavertimo rezervatu beprasmybę, išryškino metodinius netikslumus formuojant bei plečiant Lietuvos miškuose Europos bendrijai svarbių buveinių išskyrimą. Kaip miškų ekologijos ekspertas dalyvauja formuojant Lietuvos nacionalinį miškų susitarimą.

Sveikiname prof. Stasį Karaziją su apdovanojimu, linkime stiprios sveikatos, nenuilstamos energijos veikiant Lietuvos miškų labui.

Bendražygiai

Už ryškų indėlį plėtojant Lietuvos miškotvarką, Lietuvos miškų ir medžioklės istorinės raidos studijas, aktyvią visuomeninę poziciją **ALGIRDAS BRUKAS** apdovanotas Valstybinės miškų tarnybos Auksinio ąžuolo lapo medaliu. Gražiausius savo gyvenimo metus Algirdas Brukas paskyrė miškotvarkai, jos plėtrai, miškotvarkinio planavimo tobulinimui, todėl neabejojame, jog šis apdovanojimas visiems šalies miškininkams, miškotvarkininkams simbolizuos reikšmingo miškotvarkos jubiliejaus pradžią, šiemet Lietuvos miškotvarkai minint 100 metų sukaktį

Algirdas Brukas (gim. 1936 01 11) 1961–1996 m., 1998–2006 m. dirbo Lietuvos miškotvarkos institute; 1969–1996 m. – direktoriaus pareigose; 1994–1996 m. buvo Miškų ūkio ministerijos sekretoriumi; 1996–1998 m. – Žemės ir miškų ūkio viceministras). Didžiąją gyvenimo dalį A. Brukas paskyrė Lietuvos miškotvarkos nacionalinių pagrindų sukūrimui, naujų metodų, technologijų diegimui, materialinės–techninės bazės kūrimui ir stiprinimui. Jis yra Lietuvos miškotvarkos kompiuterizavimo iniciatorius ir įgyvendintojas, GIS technologijų diegimo Lietuvoje pradininkas. Sukaupta profesine ir gyvenimiška patirtimi dosniai dalijasi su Lietuvos miškininkais, šalies visuomene. A. Brukas yra 20 knygų ir monografijų miškų ūkio, medžioklės, gamtos saugos tematika autorius ir bedraautoris, sudarytojas, paskelbė per 150 straipsnių žurnaluose ir periodiniuose leidiniuose, per 250 enciklopedinių ir mokslinių straipsnių, surinko ir paskelbė gausią faktografinę medžiagą, supažindindamas Lietuvos skaitytoją su miškininkų netektimis sudėtingu praeito amžiaus penktojo dešimtmečio laikotarpiu. Vadovaudamasis principu, jog „dabartis ir ateitis greitai tampa istorija, reikia geriau pažinti praeitį, nes tai padeda priimti geresnius

sprendimus“, A. Brukas daug dėmesio skiria šalies miškų istorijai, jų raidai – apie tai dalinasi pastaruoju metu paskelbtose knygose. Kartu su bendraautorais išleistoje knygoje „Sūduvos Girios“ atskleidė šio krašto girių raidą pradedant G. Valavičiaus 1559 metais atlikta

žymiausių Lietuvos girių ir žvėrių perėjų revizija, išskirdamas šių girių ribas šiuolaikinėje kartografinėje medžiagoje. Su savo įžvalgomis apie svarbiausias nūdienos miškininkystės aktualijas, nacionalinį miškų susitarimą Algirdas Brukas pastoviai dalijasi su žurnalų „Mūsų girios“, „Miškai“ skaitytojais.

A. Brukas labai aktyviai dalyvauja šalies visuomeniniame gyvenime. 1992–1996 m. buvo renkamas Lietuvos miškininkų sąjungos prezidentu, 1996–1997 m. – viceprezidentu, 1991–1994 m., 1996–2002 m. – Kauno medžiotojų sąjungos prezidentu, 2002–2015 m. – viceprezidentu. Jis – ilgametis žurnalų „Mūsų girios“ ir „Miškai“ redkolegijų narys ir bendradarbis.

Algirdas Brukas yra apdovanotas ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ medaliu, Ministro Pirmininko, Aplinkos ministrų padėkomis.

Linkime Algirdui Brukui stiprios sveikatos, neblėstančios kūrybinės energijos, aštros plunksnos, ilgų, ilgų gyvenimo metų.

Bendražygiai

Įvertinta stipraus vėjo žala miškams

Valstybinių miškų urėdijos miškininkai apžiūrėjo miškus ir įvertino stipraus vėjo, ypač smarkiai varčiusio ir laužiusio medžius šalia gyvenamųjų teritorijų, padarytą žalą.

Visoje Lietuvoje išversta ir išlaužyta apie 33000 ktm medžių. Labiausiai nukentėjo spygliuočių medynai (apie 28000 ktm): pagal vyravusį vėją, daugiausia žalos padaryta eglynams, nes eglės šaknys paviršinės ir medis verčiamas su šaknimis; mažiau nukentėjo pušynai – pušies šaknis yra stipri ir eina giliai po žeme, todėl vėjas medžio išversti nesugeba ir jį dažniausiai lūžta per pusę.

Didžiausia padaryta vėjo žala – maždaug 50 ha plynai išlaužyto miško, kitose vietovėse – tik nedideli, pavieniai išverstų ir išlaužytų medžių plotai. Labiausiai nukentėjo miškai Tauragės, Telšių, Trakų bei Prienų regioniniuose padaliniuose, mažiausiai – Jurbarko, Kuršėnų RP miškai. Spartesniai medynų žvalgymui ir tikslesnei žalai įvertinti miškininkai pasitelkė bepilotės skraidykles, kurios vis dažniau naudojamos VMU veikloje, taip pat girininkai vertino plotus apvažiudami miško kvartalus.

„Regioniniai padaliniai jau tvarko vėjalaužas, kurios pavasarį gali tapti medžių kenkėjų židiniiais ir plisti į sveikus bei nepažeistus medynus. Visi darbai turi būti atlikti iki liemenų kenkėjų skraidymo pradžios pavasarį“, – sakė VMU generalinis direktorius Valdas Kaubė.

Didžiulės audros, išvartančios po kelis šimtus tūkstančių kietmetrių medžių, anksčiau pasikartodavo maždaug tik kas dešimtį metų. Pasak miškininkų, stiprūs vėjai dabar beveik kasmet pridaro žalos Lietuvos miškams, tačiau jų padariniai miškui yra mažesni.

Primename, 1993 m. sausio 12 d. vėtra išvertė apie 700 tūkst. ktm medienos. Būtent po šių vėjavartų kilo masinė žievėgraužio tipografo invazija. Uraganas „Ervinas“ 2005 m. sausio 8–9 d. išvertė apie 600 tūkst. ktm medienos (tai sudarė net 12 proc. metinių kirtimo apimčių). Švedijoje uraganas nuniokojo 75 mln. ktm (90 proc. metinių kirtimo

apimčių), Latvijoje 7,4 mln. m.³ (60 proc. metinių kirtimo apimčių). Tada miškų urėdijos susidūrė su darbo jėgos trūkumu, nes daugelis kirtėjų išvyko į Skandinavijos šalis likviduoti audros padarinių. Nepaisant to, uragano padariniai buvo likviduoti. 2010 m. rugpjūčio 8–9 d. skvalas išlaužė ir išvertė apie 900 tūkst. ktm. Labiausiai nukentėjo pietryčių ir pietų Lietuvos miškų urėdijos (Dubravos, Valkininkų, Prienų, Varėnos, Kauno, Trakų). Siekiant išvengti medienos kokybės praradimo ir užkertant kelią medienos kenkėjų plitimui, labiausiai nukentėjusių nuo audros miškų urėdijų miškuose buvo pasitelkti papildomi medienos ruošos rangos darbų pajėgumai bei kitų miškų urėdijų pagalba. Padariniai buvo likviduoti per 6 mėnesius.

VMU inf.

VMU archyvo nuotraukos

Diegiami nauji medienos matavimo metodai

Valstybinių miškų urėdija modernizuoja medienos matavimo, apskaitos procesus ir veikloje diegia fotogrametrinį žaliavinės medienos matavimo metodą, leisiantį medieną pamatuoti greičiau, patikimiau ir kartu sumažinti veiklos darbo sąnaudas. Šis metodas taip pat leis užtikrinti skaidrumą medienos matavimo procese – vieną svarbiausių dalykų tiek VMU, tiek medienos pirkėjams.

„Teisingas medienos matavimas yra vienas pagrindinių mūsų įmonės strateginių uždavinių, todėl sparčiai žengiamo į priekį diegiant naujausias technologijas. Rekordiniai urėdijos finansiniai rezultatai taip pat suteikia galimybes investuoti į naujausias ir pažangiausias technologijas, galime skirti didesnę dėmesį medienos meistrų darbo organizavimui bei jų mokymams ir kasmet užtikrinti vis didesnę pažangą skaidrinant medienos matavimo procesus.

Iki urėdijų reformos visos 42 miškų urėdijos taikė skirtingus darbo metodus, medienos ruošos procesas jose skyrėsi. Įsteigus vieną įmonę, suvienodinome veiklos procesus visuose 26 regioniniuose padaliniuose ir lygiagrečiai analizavome rinkoje esančias naujausias bei pažangiausias technologijas, kurios leistų medienos matavimo procesą padaryti skaidresnį, greitesnį ir patikimesnį“, – sakė VMU generalinis direktorius Valdas Kaubė.

VMU pirminiais duomenimis, 2021 m. pajamos sieks 190 milijonų eurų, grąža valstybei (normalizuotas pelnas) – 66 mln. eurų. Šios planuojamos pajamos bus rekordinės skaičiuojant įmonės veiklos metus nuo miškų urėdijų reformos ir iki jos.

Tikslumas – 97 procentai

Kaip ir visos technologijos, fotogrametrinio medienos matavimo metodas taip pat kasmet tampa vis pažangesnis. Kaip teigia šio metodo vystytojai – šiai dienai mediena gali būti pamatuojama net 97 proc. tikslumu. Prieš kelerius metus šis būdas Lietuvoje buvo testuojamas, tačiau į priekį pažengė tiek pati technologija, tiek jos įteisinimas.

„Technologijos žengia į priekį ir jau šiemet perėję prie tokio tikslaus medienos matavimo būdo, galėsime turėti tiek maksimaliai skaidrų medienos matavimo procesą, ko Lietuvoje dar nebuvo, tiek visas galimybes užtikrinti vidinę procesų kontrolę, – sakė V. Kaubė.

Tam, kad fotogrametrinis medienos matavimo metodas galėtų būti teisėtai naudojamas komerciniuose santykiuose ir urėdija galėtų diegti jį savo veikloje, įmonės pastangomis pastaraisiais metais žengtas didžiulis žingsnis į priekį: atlikta rinkos apžvalga, vyksta teisinės bazės keitimas. Fotogrametrinis medienos matavimo metodas naudojamas Europoje yra objektyvus būdas matuoti medieną išvengiant žmogiškojo faktoriaus: medieną matuojantis darbuotojas negali koreguoti duomenų, jie tampa skaitmeniniais, duomenų papildomai nereikia įvesti rankiniu būdu, todėl medienos matavimo procese užtikrinamas maksimalus skaidrumas.

Priimant pagamintą medieną pardavėjo sandėlyje meistras fotografuos medieną, sistema apskaičiuos jos tūrį ir informaciją perduos į VMU apskaitos sistemas, taip bus sumažintas papildomas duomenų įvedimas, jų korekcijos, mažės klaidų tikimybė. Fotogrametriniu būdu mediena gali būti matuo-

jama pakrauta į medienvežį, taip pat ir sukrauta rietuvėse.

Svarbu, kad pamatuotos medienos duomenys ir nuotraukos išsaugomos duomenų analizei, bus užtikrinti skaidrumo, vidaus kontrolės principai, sistema leis patikrinti seniau perduotos medienos duomenis, jų teisingumą, atliktų matavimų tikslumą (rietuvės, perduodant medieną), tolimesnį medienos kelią pirkėjui.

Kuriama medienos meistro mobili darbo vieta, kontrolei – ir medkirtės duomenys

Centralizavus bei standartizavimus medienos ruošos bei pardavimo procesus, Valstybinių miškų urėdija dar 2019 metais atskyrė medienos ruošą ir prekybą nuo miškininkystės veiklos, todėl vietoje 1000 darbuotojų, dalyvavusių medienos ruošoje ir prekyboje, bet tuo pačiu atlikusių įvairias funkcijas, šiuo metu apie 300 specialistų dirba tik medienos ruošos ir prekybos veikloje, daug dėmesio skiriama jų mokymams.

„Pereinant prie fotogrametrinio žaliavinės medienos matavimo metodo, dabar kuriama ir medienos meistro mobili darbo programa. Tai reiškia, kad visas medienos perdavimo dokumentų pildymas rankiniu būdu lauke ir vėliau suvedimas į programą meistrui grįžus į darbo vietą, vyks mobiliosios aplikacijos pagalba: visi duomenys bei medienos nuotraukos iš karto bus suvedami į programą“, – sakė VMU generalinio direktoriaus pavaduotoja medienos ruošai ir prekybai Ramunė Petkevičienė.

Valstybinių miškų urėdijai pastaruosius metus investavus ir į medkirtų parko atnaujinimą, bus diegiama vieninga medkirtų duomenų apie pagamintų sortimentų tūrį perdavimo informacinė sistema naudojant duomenis iš nuosavų medkirtų, vėliau ir iš rangos įmonių medkirtų. Pasak R. Petkevičienės, VMU šiuo metu vidaus kontrolei naudoja medkirtų duomenis siekdama tikslesnės medienos apskaitos: naudojami medkirtų duomenų palyginimo, analizės metodai, taip užtikrinant skaidrią medienos apskaitą.

„Valstybinių miškų urėdija – strateginė valstybės valdoma įmonė, patikėjimo teise valdanti pusę Lietuvos miškų, kasmet rinkai pateikianti apie 3,6 mln. m³ medienos. Suprantame visų lūkestį, kad šio turto valdymas turi būti maksimaliai skaidrus. Todėl perėjimas prie modernių medienos matavimo būdų užtikrins įmonės vidinių procesų kontrolę ir medienos matavimo patikimumą“, – akcentavo V. Kaubė.

VMU inf.

**DIDELIAIS
KIEKIAIS
SUPERKAME
BERŽO RĄSTUS**
nuo 16 cm skersmens

Informacija
apie supirkimo kainas
ir sąlygas internete
www.likmere.lt
telefonais 8 340 60054,
8 687 51927,
el. paštu info@likmere.lt

***Viskas dirbantiems ir besiilsintiems miške –
Viskas vienoje vietoje***

- ▶ IŠKLAUSYSIME
- ▶ PAKONSULTUOSIME
- ▶ PARINKSIME GERIAUSIĄ, KOKYBIŠKIAUSIĄ IR PIGIAUSIĄ
- ▶ OPERATYVIAI ATVEŠIME TIESIAI PAS JUS, O JEI REIKIA IR Į MIŠKĄ

UAB „MMC Forest“

Nausodžio k.,
Vėžaičių sen.,
96215 Klaipėdos r.
Tel. 8 673 51506
El. paštas info@mmc.lt
www.miskui.lt

„FOREST ECOLOGY AND MANAGEMENT“

paskelbė 35 specialistų iš 23 Europos šalių
parengtą apžvalginį straipsnį

„Medynų tūrio monitoringas pagal Europos nacionalines miškų inventorizacijas: istorinės ištakos, šiuolaikiniai metodai, harmonizavimas“

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378112721009592>

<https://ars.els-cdn.com/content/image/1-s2.0-S0378112721009592-mm1.pdf>

Kuo ypatinga ši žinia Lietuvos miškininkams ir visuomenei? Pirmiausia, straipsnyje apžvelgti Europoje naudoti medynų inventorizacijos metodai nuo seniausių laikų, kai mediena ar kitos iš miško gaunamos gėrybės tapdavo žmogui svarbios (straipsnio A priedas, 1 pav.). Straipsnyje pateikiamos svarbiausios žinios, apie ankstyvajame laikotarpyje naudotus miškų inventorizacijos metodus, pateikiami išlikusių dokumentų pavyzdžiai. Ypač mums yra reikšmingas straipsnyje cituojamas G. Valavičiaus darbas apie girių ir žvėrių perėjų inventorizaciją (1559), įvardintas kaip viena pirmųjų Europos daigafunkcinio miško naudojimo užuomazgų. Pristatomas vienas iš seniausių Europoje ir seniausias Lietuvoje 1790 m. parengtas Kliošių Karališkojo miškų administracinio vieneto, apimančio ir Kuršių Nerijos teritoriją, miškų planas, Lietuvoje paviešintas prof. R. Deltuvo, 2019. Na ir galiausiai, kaip vienas iš seniausių ir išsamiausių miško statistinių leidinių Europoje straipsnyje yra išskirta 1939 m. išleista „Lietuvos miškų statistika 1937“ lietuvių ir prancūzų kalbomis.

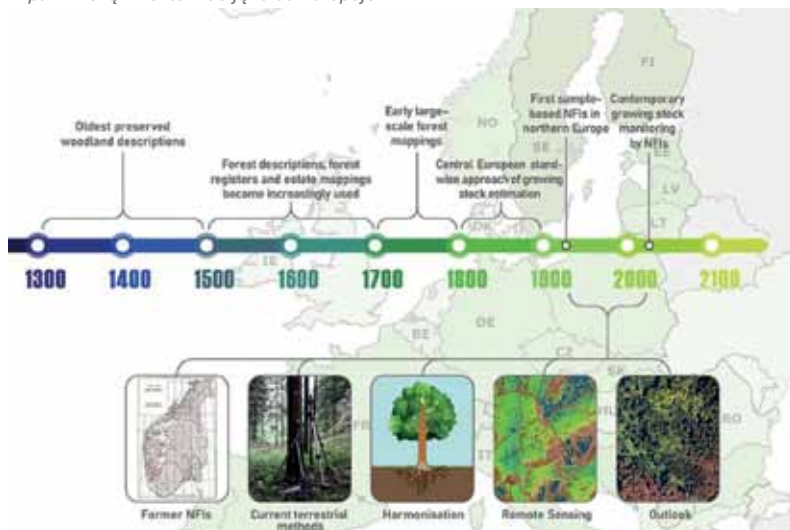
Ką naujo galime sužinoti straipsnyje apie nūdienos Europos miškų inventorizacijas? Straipsnyje išsamiai išanalizuotos 23 šalių nacionalinių miško inventorizacijų atrankos metodu schemas, pagrindinės jų charakteristikos. Lietuva ir šioje srityje sulaukė nemenko dėmesio – šalies nacionalinėje miškų inventorizacijoje naudojamo pagrindinio elemento – apskaitos barelio konstrukcija pateikiama kaip pavyzdinė. Kartu su Lietuvos Nacionalinėje miškų inventorizacijoje naudojamu modeliu tūriui įvertinti, straipsnio B priede paskelbti dar kitų 17 Europos šalių tūrio įvertinimo modeliai. Taip pat buvo nustatyti galimi atskirose šalyse naudojamų stiebų tūrio

įvertinimų nukrypimai nuo priimto referencinio modelio tūrio. Nustatyta, kad pagal atskirose šalyse naudojamus stiebų tūriui įvertinti modelius, tūrio nukrypimai kinta nuo –7,5 – 12,4 proc. (Portugalija, Ispanija) iki daugiau nei +7,5 proc. (Vengrija, Rumunija, Serbija, Danija). Mažiausiu tūrio nukrypimu ($\pm 2,4$ proc.) nuo referencinio modelio tūrio pasižymi modeliai, naudojami stiebų tūriui įvertinti Lietuvoje, Latvijoje, Švedijoje, Suomijoje, Šveicarijoje, Austrijoje (2 pav.).

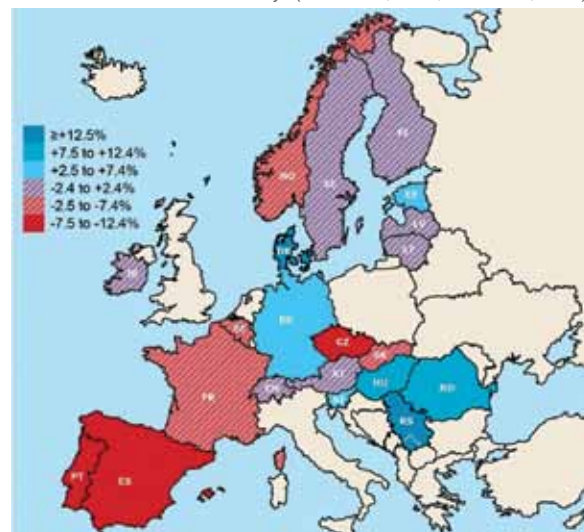
Apibendrinant, galima teigti, kad straipsnyje pirmą kartą visapusiškai išanalizuotos pagrindinio miškų ištekliaus – medynų tūrio monitoringo Europos miškuose problemos, formuluojamos medynų tūrio monitoringo tobulinimo gairės atečiai. Tikimės, jog informacijos apie Lietuvos medienos išteklius vartotojas, susipažinęs su šiuo straipsniu papildys savo žinių bagažą įdomiomis ir vertingomis įžvalgomis.

Prof. Andrius KULIEŠIS,
Gintaras KULBOKAS

1 pav. Miškų inventorizacijų raida Europoje

2 pav. Skirtumas tarp neharmonizuotų (nesuderintų) ir harmonizuotų (suderintų) medynų tūrio įvertinimų 21 šalyje procentais (%). Teigiamas nuokrypis: neharmonizuoti tūriai > harmonizuotų, neigiamas nuokrypmas: neharmonizuoti tūriai < harmonizuotų. Harmonizuotas tūris – pagal stiebo referencinį apibrėžimą, priimtą Cost Action E43 veikloje (Vidal ir kt., 2008, Lanz ir kt., 2010).

Žvelgiant nuo Baluošo ežero kranto (II)

KAZIMIERAS VAITKUS

Mišakai ir jų naudojimas

Iš seniausių rašytinių šaltinių (kronikininko H. Vartbergės Livonijos ordino 1373 m. karo žygio į Lietuvą, keliautojo Žilibero de Lanua kelionės iš Daugpilio į Vilnių aprašymų) sužinome, kad kraštas XIV–XV a. buvo labai miškingas, retai apgyvendintas.

XVI a. Linkmenų, Ažvinčių, Adučiškio karališkieji dvarai turėjo stambias, užimančias tūkstančius hektarų miškų valdas. Per tūkstantį hektarų galėjo turėti Kaltanėnų valstybinė giria. Miškininkas prof. P. Matulionis rašė, kad XVI–XVII a. Lietuvos miškingumas buvo 44 proc.

Linkmenų valsčiaus 1554 m. inventoriuje yra duomenų apie tuometinių miškų rūšinę struktūrą. Derlingesnėse žemėse augę medynai buvo nulydomi plečiant žemės ūkio naudmenų plotus, miškuose intensyviai ganomi gyvuliai. Dėl to šiame regione lapuočių medynai palengva mažėjo ir dominuojančia rūšimi tapo pušynai. Linkmenų girioje 1914 m. pušynai sudarė 99 proc. visų medynų.

Carinės santvarkos metais Linkmenų giriai buvo priskirta kiek daugiau miškų, negu priskiriama dabar. Tada girios siena šiaurėje ėjo tuometinių Vilniaus ir Kauno gubernijų riba, šiaurės rytuose siekė Baluošo ežerą, Švoginos žemupį ir jungėsi su Ažvinčių giria, rytuose ir pietryčiuose siekė Dringių ir Lūšių ežerus, pietvakariuose ir vakaruose – Dumblio, Asėko, Sravinaičio, Almajo, Pakaso ežerus. 1880–1914 m. Linkmenų giria priklausė Vilniaus gubernijos Švenčionių apskrities Labanoro girininkijai (dabartine samprata – urėdijai).

Pirmieji miškotvarkos darbai Linkmenų girioje (*dačioje*) buvo pradėti 1874 m. ir su pertrauka baigti 1880 m. „Dača“ – cariniu laikotarpiu buvo vadinamas miškų ūkinis vienetas, kuriam buvo sudaromas vieningas miškų ūkio organizavimo projektas. Šio žodžio tikslas vertimo į lietuvių kalbą miškininkystės literatūroje nėra.

Miškų tvarkymo ir ūkininkavimo pagrindus čia formavo žymiausias mūsų senosios kartos miškininkas P. Matulionis. 1896 m. jis tvarkė Ažvinčių girią, o 1899 m., kai buvo tvarkoma Linkmenų giria, jis buvo vyresnysis miškotvarkos taksatorius. Jau 1880 m. miškotvarkininkai Linkmenų girioje pastebėjo pušų džiūvimą: daugelis medžių buvo sausaviršūniai ir kempinėti. 1899 m. miškotvarka pažymėjo, kad pušys džiūsta dėl rūdinio grybo *Peridermium pini* f. *Corticola* užkrato, kuris sukelia saklį. Nustatant tikrąją pušų džiūvimo priežastį, neabejotini nuopelnai priklauso P. Matulioniui. Jis šios ligos paplitimą siejo su dirvožemio derlingumu ir rašė, kad Linkmenų girioje, kur dirvožemiai, palyginus su Ažvinčių giria, mažiau derlingi, ligotų medžių yra daugiau. Pastebėta buvo ir šakninės pinties pažeistų pušynų.

Linkmenų dačos miškai iki 1914 m. buvo suskirstyti į 12 didžiulių kvartalų, ir tik 1914 m. padalinti į 24. Girios plotas kito nežymiai: 1880 m. – 2364 ha, 1899 m. – 2357 ha, 1914 m. – 2385 ha.

Dačioje pagrindiniais kirtimais miškai buvo kertami plynai, išdėsant biržes pražanginiu – kulisiniu būdu. 1880 m. miškotvarka biržes režė iš rytų į vakarus, 1899 m. – iš šiaurės vakarų į pietryčius. Iki 1899 m. biržės buvo režiamos 30 sieksnių (64 m), 1 sieksnis – 2,1336 m pločio, vėliau sumažintos iki 25 sieksnių (53 m). Vietinių gyventojų tokios biržės buvo vadinamos „šniūrais“. Šliejimo laikas – 5 metai. Atrėžtas ir išdalintas skersinėmis biržes varžytinėse nupirkdavo stambūs miško pirkkliai. Aplinkinių gyventojų trobesiams remontuoti ir statyti miškas buvo pardudodamas iš specialiai valstiečiams skirtų biržių skersinių. Kasmet paliekama nuo 0,5 iki 1,0 dešimtinės brandaus miško. 1881–1890 m. iškirsta 218,4 ha pušynų, 1900–1913 m. – 223,5 ha.

Ugdymo kirtimai dačioje pradėti vykdyti 1898 m., per dvejus metus išretinant 6,1 ha ploto pušyną. 1899 m. miškotvarka jau projektavo ugdomuosius kirtimus, išskyrus šviesinimus ir valymus, kurie, atseit, buvo nereikalingi ar neapsimokėjo ekonomiškai. Buvo vykdomi retinimai, einamieji kirtimai. Be ugdomųjų tarpinio naudojimo kirtimams buvo priskiriamas perbrendusių pušų, minkštųjų lapuočių iškirtimas 61–100 metų pušynuose. 1914 m. miškotvarka pradėjo projektuoti ugdymą ir valymo amžiaus medynuose. Iš viso medynų ugdymas suprojektuotas 550,4 ha plote. Bet projekto įgyvendinti neleido prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas ir kaizerinės Vokietijos okupacija, kurios metu normalų ūkininkavimą keitė naujų okupantų savivalė.

Pirmojo pasaulinio karo metais vokiečiai plynai iškirto daugiau nei 26,5 tūkst. ha ir išdalkė, išsirinkdami tik geriausius medžius, daugiau nei 38 tūkst. ha Lietuvos miškų. Į Vokietiją išvežė apie 12 mln. kub. m medienos. Bombarduojant tiek iš vokiečių, tiek iš rusų lėktuvų Kauno gubernijoje išdegė apie 4 tūkst. ha miškų. Antrojo pasaulinio karo metais vokiečių okupacinė valdžia vėl iškirto apie 50 tūkst. ha miško, išdegė apie 11,5 tūkst. ha.

Norint apvalyti girią nuo sausuočių ir džiūstančių medžių, 1897 m. pradėti sanitariniai kirtimai. Vėliau sanitariniai kirtimai didėjo ir 1900–1914 m. laikotarpiu iškirsta 68130 kub. m medienos.

Pajamos iš 1 ha šio krašto valstybinių miškų siekė per metus 5,13 rub. (1908 m.). Dvarininkai iš savo miškų sugebėdavo išspausti daugiau, privačiame sektoriuje miškai buvo alinami itin intensyviai. Atgal į valstybinius miškus sugrįždavo nedidelė pajamų dalis – vos 10 proc. Dauguma šių lėšų buvo skiriama valstybinių miškų tarnautojų

ir miškų sargybos išlaikymui, sumokami nedideli mokesčiai vietos savivaldybėms, o liūto dalis atitekdavo carinės Rusijos iždai.

Ažvinių giria plyti į pietus nuo Azvinių ir kartu su Minčios giria yra šiaurinė didžiosios Rytų Lietuvos miškų juostos dalis. Ši miškų, pelkių, upių ir ežerų juosta senovėje skyrė Nalšios ir Deltuvos žemes. Šiauriniais girių pakraščiais ėjo sėlių žemės.

Ažvinių giria reto grožio. Girioje daugiau kaip 80 proc. medynų – pušynai (gryni ir mišrūs su eglėmis, beržais). XVI a. būta ąžuolų giraičių. ąžuolai augo ir ežerų pakraščiuose. Azvinių girios glūdumoje, rezervatinėje Aukštaitijos nacionalinio parko zonoje – Gervėčių pelkė. Dr. Br. Šablevičius 1990 m. rašė: „Sengirės centre yra sparčiai nykstanti 26 ha ploto Gervėčių pelkutė. Prieš 30 m. joje dar vešėjo viksvų pievos, o dabar jų vietoje kyla miškas. Iš trijų mažų ežerėlių du gali išnykti jau po keleto dešimtmečių“.

Ažvinių girioje pirmoji miškotvarka atlikta 1878 m., nubraižyti pirmieji planšetai. Miškotvarkos darbus 1896 m. ir 1906 m. dirbo Povilas Matulionis – pirmas kvalifikuotas miškininkas lietuvis, dirbęs šio krašto miškuose, vėliau tapęs Nepriklausomos Lietuvos miškų žinybos pirmuoju vadovu – Miškų departamento direktoriumi. Už aktyvų darbą tvarkant Lietuvos miškus 1924 m. sausio 7 d. jam įteikta prezidento A. Stulginskio padėka. 1896 m. jis tyrinėjo pušų džiūvimą Azvinių girioje ir nustatė, kad 9–13,5 proc. 80–90 metų pušynų užsikrėtę rūdiniu grybu *Peridermium pini f. corticola*, sukeliančiu saklį. Azvinių girioje, siekiant apvalyti girią nuo sausuočių, 1897 m. pradėti sanitariniai kirtimai. Šiais kirtimais 1990–1914 m. iškirsta vidutiniškai po 4542 kub. m kasmet.

Lenkams okupavus Vilnių ir Vilniaus kraštą, 1920–1923 m. Azvinių giria priklausė vadinamai „neutraliajai“ zonai, jos tvarkymas buvo gana sudėtingas.

Atlikus 1920 m. žemės reformą, bendras valstybinių miškų plotas Azvinių masyve pasiekė 4500 ha ir buvo suskirstytas į 81 kvartalą. Miškai buvo stipriai nukentėję nuo vokiečių okupantų organizuotų labai intensyvių kirtimų, o 1919 m. – nuo bolševikų kariuomenės, kai ji, besitraukdama į rytus ir norėdama sulaikyti priešą, keliose vietose mišką padegė. Buvo sausa vasara ir ugnis apėmė net 1500 ha plotą. Praktiškai sunaikinti visi iki 20 metų jaunuolynai ir net dalis brandžių eglynų.

Artimiausia geležinkelio stotis, iki kurios reikėjo vežti medieną iš Azvinių girios, buvo nutolusi 18–25 km. Arkliams tai buvo tolimas

kelias. Todėl šiam miškui buvo taikytas pats mažiausias – VI taksos laipsnis. Azvinių pušys buvo aukštos, gerai nusivalusios nuo šakų, pasižymėjo geros kokybės mediena. Todėl dauguma biržių, skirtų pramonės reikalsams, buvo parduodamos. Tik dalis prastesnių biržių likdavo neparduotos ir neiškirstos. 1806 m. buvo gautas leidimas statyti naują Daugėliško bažnyčią, tais pačiais metais gautas valdiškų miškų departamento leidimas ruošti medieną Azvinių girioje. Išliko miškų departamento vyriausiojo forstmeisterio įsakymas forstmeisteriui Novackiui bažnyčiai statyti miško medžiagos duoti veltui.

Po baudžiavos panaikinimo 1861 m. naujieji ūkininkai miško iš tikrųjų negavo – dauguma miškų liko dvarininkų rankose. Valsiečiams išliko servitutinės teisės dvarininkų miškuose ganyti gyvulius, malkauti, gamintis kartis. Bet tai netenkino visų poreikių, be to, servitutai buvo siauriami.

Belgų firma 1935 m. Azvinių girioje iškirtė apie 200000 kub. m nupirkto miško medžiagos, o 1936 m. Belgijos akcinė bendrovė „Belgijos plieno liejyklų kontora“ gavo Azviniuose 20 tūkst. kub. m medienos atsisakymui su Lietuvos geležinkelio valdyba, kuri prieš kelis metus iš šios bendrovės buvo pirkusi pabėgius. Į IV dešimtmečio pabaigą kirtimai Azvinių girioje suintensyvojo. Geležinkelininkų valdybos užsakymu 1938 m. ūkiniu būdu buvo pagaminta 35 tūkst. pabėgių.

Valstybiniuose miškuose vyresnio amžiaus medynuose buvo leidžiama ganyti gyvulius, grybauti, uogauti, rinkti vaistažoles, kurių paklausa itin padidėjo 1883 m., pastaciūs Švenčionyse vaistažolių perdirbimo fabriką. Atrežtuose kirtimų plotuose buvo leidžiama

rinkti samanas kraikui. Mokestis už ganiavą valstybės miškuose nebuvo itin didelis. Mokėti reikėjo už leidimus uogauti, grybauti, riešutauti, rinkti samanas. 1905–1907 m. įvykių įaudrinti valstiečiai Lietuvoje kai kur ėmė masiškai savavališkai ir organizuotai kirsti dvarininkų bei valstybinius miškus, jie drąsiai priešinosi policijai ir net atvykusiems į pagalbą kazokams. Valstiečiai reikalavo, kad miško medžiaga namų, tiltų statybai ir taisyms jiems būtų parduodama pigiau ar net duodama veltui.

Žiloje senovėje žmonės sakais gydė žaizdas, smaliokais apsišviesdavo būstus, kelius. Pušynų sakinimą Ignalinos miškuose pradėjo vokiečiai I-jo pasaulinio karo metais. Pušynai buvo sakinami ir 1940 m., ir net 1941–1943 m. Intensyviai medynus imta sakinti 1948 m., organizavus Vilniaus ir Kauno miško chemijos ūkius. Bandyta sakinti ir eglynus. Daugiausia sakų paruošta 1965 m. – 1829,8 t.

Mūsų aprašomame regione daugiausia sakinamų pušynų telkėsi Kazitiškio, Vaišniūnų, Palūšės girininkijose. Sakinimo darbus vykdė Vilniaus miško chemijos ūkio Ignalinos miško sakinimo ruožas. Jis 1971–1973 m. sakino 68,2 ha pušynų, 1974 m. – 60,7 ha, 1975 m. – 12,7 ha. Vėliau sakinimo darbai visai nutraukti. 1970–1973 m. kasmet buvo gauta po 10–12 t sakų. Sakų išeiga buvo apie 160–170 kg. iš 1 ha sakinamo medyno.

Sakus perdirbo Kauno bei Alytaus kanifolijos ir terpentino gamyklos. Brangiausi produktai terpentinas ir kanifolija naudojami popieriaus, kartono, lakų, sintetinio kaučiuko gamybai. Terpentiną iš sakų gamino ir Vilniaus bei Kauno miško chemijos ūkiai. Apie 1950 m. Palūšėje buvo pastatytas ir keliolika metų veikė dervos ir terpentino distiliavimo cechas.

Praėjusių metų vasarą K. Vaitkaus (kairėje) miško valdoje lankėsi LMS prezidentas V. Verbyla, buvęs miškų ūkio ministras R. Klimas, Aukštaitijos NP ir Labanoro RP direkcijos specialistas A. Panavas

ZITOS BITVINSKAITĖS nuotrauka

BRUKNIŲ

(*Vaccinium vitis-idaea*)

ligos ir kenkėjai

Dr. BANGA GRIGALIŪNAITĖ, dr. DAIVA BUROKIENĖ,
dr. ANTANAS MATELIS

Gamtos tyrimų centro Botanikos institutas, Augalų patologijos laboratorija

Bruknė (*Vaccinium vitis-idaea*) erikinių (*Ericaceae*) šeimos visžalis, daugiametis iki 30 cm aukščio krūmokšnis. Tai Šiaurės pusrutulio vidutinio klimato juostos savaiminis augalas. Auga tundroje, pušynuose, aukštapių ir tarpinio tipo pelkių pakraščiuose, rūgščiuose dirvožemiuose.

Bruknės stiebelis ir šakutės yra 3-7 cm ilgio, išaugusios per vienerius metus yra tiesios, ilgokos, šakniastiebis šakotas iki 6 m ilgio. Lapai žali, pražanginiai, elipsiški, atvirkščiai kiaušiniški, stori, odiški, buki. Žiedai susitelkę po 3-16 nusvirusiose kekėse šakelių viršūnėse arba pavieniai. Vaisius – raudona sultinga uoga. Uogos formuojasi kekėmis po 4-6, jose yra smulkių nuo kelių iki 50 rudų sėklyčių. Natūraliuose bruknyuose bruknės žydi gegužę–birželį, mažiau – liepą–rugpjūtį su kultūrintuose ploteliuose. Uogos susiformuoja per 3 savaites ir pradeda nokti nuo kekės pamato ir noksta iki rugsėjo pabaigos ar net iki pirmųjų spalio šalnų.

Bruknės dauginasi vegetatyviniu būdu – šakniastiebiais, rečiausiai sėklomis. Susidare iš sėklų bruknių krūmokšniai dera po kelių metų, išgyvena apie 10 metų, o šakniastiebiai – šimtus metų.

Bruknės yra labai medingi augalai, nustatyta, kad iš produktyvaus sveiko bruknyno gaunama iki 200 kg medaus. Jų uogos vertingos ne tik žmonėms, bet ir miško gyventojams. Bruknių uogos skiriamos dietiniam maitinimui, avitaminozei mažinti, gastritu sergantiems ligoniams. Uogose gausu fosforo, kalcio, kalio, geležies, magnio ir kt. mikroelementų bei rauginių ir dažinių medžiagų. Jose yra benzoinės rūgšties, naikinančios puvinį ir rūgimą sukeliančius mikrobus. Šviežios uogos ir sultys vartojamos nuo padidėjusio kraujospūdžio. Bruknių lapai geriausia priemonė šlapimo

išsiskyrimui skatinti bei nuo podagros, tulžies pūslės ir inkstų akmenligės.

Pastaruoju metu labai sumažėjo bruknių uogų produktyvumas dėl sausros, šalnų kenkiančių žiedams, antropogeninės veiklos, paruošų intensyvumo bei ligų ir kenkėjų.

Natūraliuose bruknyuose plačiausiai išplitusi **egzobazidiozė, dėmėtligė, uogų puvinys, rečiau aptinkama degligė, rūdligė, fitoftorozė, bakteriozė**. Kai kuriais metais bruknyuose labai išplinta kenkėjai kaip **sietblakė, šalninis lapsukis** bei **viršūninė ropobota**.

Egzobazidiozė – pūslialigės sukėlėjas *Exobasidium vaccinii* puola visas bruknių dalis. Pirmieji ligos požymiai išryškėja birželį kai jau aiškiai matomi sustorėję lapų audiniai. Apatinė lapų pusė būna pilkšva, viršutinė rausva. Kai grybas įsikuria bruknių stiebuose ar žiedkočiuose, jie labai sustorėja, pamažu sunyksta. Grybas plinta bazidiosporomis. Kartais aptinkami nedideli bruknyų ploteliai, kuriuose liga būna išplitusi – iki 30-50 proc. juose uogų nebūna.

Dėmėtligė (sukėlėjas *Mycosphaerella stemmatea*). Ant lapų atsiranda pilkšvos, ovalinės netaisyklingos dėmelės. Dėmelėse matomi juodi taškeliai – grybo periteciai. Juose formuojasi aukšliai su aukšliasporėmis, kuriomis grybas plinta. Dėmėtligės sukėlėjas didelės žalos derliui nepadaro.

Degligė (sukėlėjas *Gloeosporium myrtilli*). Abejose lapų pusėse netaisyklingos smulkios rusvos dėmelės.

Rūdligė (sukėlėjas *Thekopsora myrtii*). Apatinėje lapų pusėje rudi maži taškeliai – grybo teliai – (žiemojanti grybo stadija). Šie grybai didesnės reikšmės augalams neturi, nes aptinkami labai retai ant pavienių bruknių lapų.

Sukultūrintos bruknės

Šakniastiebis

Pūslialigė bruknyne

Pūslialigė (galai) ant lapų

Pūslialigė ant stiebų

Pūsialigė ant žiedkočių

Dėmėtligė ant lapų

Uogų puviniai

Uogų puvinys (sukėlėjas *Monilinia urnula* (*Sclerotinia vaccinii*)). Kai bruknės žydi vėliau, uogos noksta nevienodai. Kekėse visuomet yra mažų, žalių, niekuomet nenunokstančių juodų uogų. Ant juodų ir noksantančių uogų atsiranda balta grybiena, joje susidaro juodi sklerocijai – grybo žiemojanti forma. Grybas įsiveisia ir uogų viduje, tada jos genda be jokių išorinių požymių. Drėgnais metais aptinkamas ir pilkas, voratinkliškas apnašas, tai **pilkojo kekero** (*Botrytis cinerea*) grybiena.

Sietasparnės blakės (Sietblakės) (*Tingidae*) **blakių** (*Heteroptera*) pobūrio šeima. Pasaulyje aprašyti tūkstančiai, Europoje – 200, Lietuvoje – 17 rūšių. Tai augalų kenkėjai čiulpiantys sumedėjusių ir žolinių augalų lapus. Išsekę augalų lapai juoduoja ir džiūsta. Per visą augalų vegetaciją vystosi 1-2 generacijos. Bruknių **sietblakės** (*Stephanitis oberti*) žiemoja kiaušinėlių stadijoje.

Šalninis lapsukis (*Exapate congelatella*), **viršūninė ropobota** (*Rhopobota naevana*) tai žiedgraužiai ir lapsukiai kenkiantys bruknėms. Atskirais, jiems plisti palankiomis sąlygomis, kenkėjai gali padaryti ir didesnės žalos uogų derliui.

Didžiausią žalą bruknių derliui, natūraliems bruknynų plotams padaro žmogaus neatsakinga veikla. Kertant miškus ar ieškant voveraičių labai suniokojama bruknienojų paklotė, kuri gali ir neatsistatyti. Be to daug bruknių, kaip ir mėlynių stiebelių panaudojama dekoratyvinėms, verboms ir vėlinių puokštėms, kur pastarosios nenupirktos yra išmetamos. O tai mūsų visų didžiausias turtas. O kiek tonų bruknių lapų reikia paruošoms vaistažolių fabrikui?

Pastaruoju metu daugelyje pasaulio šalių, o prieš 53 metus ir Lietuvoje jau tiriamos įvairių veislių bruknių kultūrinimo galimybės.

Sietasparnės blakės bruknyne

Blakių iščiulpti lapai

BANGOS GRIGALIŪNAITĖS nuotraukos

UAB „PGM TECHNIKA“
Plento g. 6, Užliedžiai,
54305 Kauno r.

www.pgmtechnika.lt

Tel. +370 683 24140 (Aidas)
El. paštas info@pgmtechnika.lt

Tel. +370 656 82777 (Darius)
El. paštas darius@pgmtechnika.lt

Tel. +370 607 77723 (Renaldas)
El. paštas renaldas@pgmtechnika.lt

Tel. +370 675 43553 (Jonas)
El. paštas jonas@pgmtechnika.lt

Tel. +370 684 80707 (Paulius) – Panevėžys
El. paštas paulius@pgmtechnika.lt

PATIRTIS + INOVACIJA = PROVERŽIS

nokian TYRES
nokian GROUND KING

PADANGOS
SU IŠSKIRTINIU PROTEKTORIUMI
laukuose, keliuose ir miškuose

ŠVENTIEJI PABALTIOJO ĄŽUOLAI *legendose ir tikrovėje*

Dr. JULIUS BAČKAITIS,
dr. KŠIŠTOF GODVOD

Kybarčių ąžuolas

Nuo senų senovės lietuviai, žemaičiai, prūsai ir kitos tuometinės Pabaltijo tautos laikė šventais įvairius gamtos objektus – kalnus, upes, ežerus, šulinius, girias, alkus. Tačiau bene labiausiai buvo išreikšta pagarba medžiams (kaip dievų buveinėms), todėl prie jų aukojo aukas ir jiems meldėsi. Reikšmingiausios šventvietės buvo tos, kur ąžuolai buvo išskirtinio dydžio arba kur kadaise buvo kas nors ypatingo nutikę.

Senovėje ąžuolui teiktą pagarbą ir dabar nusako bent 74 išlikę stambesni vietovardžiai – ąžuolo vardu vadinama daugybė kaimų, upelių, 4 ežerai, o kur dar girių, miškų, gojelių vardai, įvairūs mažieji vietovardžiai (pieva, ganykla, šaltinis, vienkiemis ir pan.), kurie dažnai nusakomi pagal esantį ar žmonių atmintyje išlikusį buvusį ąžuolą senolį... (Labanauskas, Laužadis, 1997).

Medžius baltai dažnai labiau brangino negu prie jų pastatytą šventovę, ir tai nebuvo negirdėtas reiškinys senojoje Europoje. Pvz., galai, nors ir nenoriai, bet leido sugriauti savo šventovę, tačiau kai pamatė kertant šalia stovinčią šventą eglę, puolė jos ginti visa jėga (Sulpitius, 1566).

Nors stabmeldystei buvo panaudojami visokių rūšių medžiai, vis dėlto kai kurie turėjo pranašumą prieš kitus, pvz., romėnai Jupiteriui pašvęsdavo ąžuolą, Apolonui – lauro medį, Herakliui – guobą, Panui – eglę, Genijui – klevą ir t. t. (Praetorius, 1698).

A. Verderijus teigė, jog pagonys medžius, o ypač ąžuolus, laikė ne tik šventais, bet ir dievais (Cartari, Verderius, 1581). Pvz., romėnams, šventi buvo deivės Cereros ąžuolai, Jupiteriui skirtas šventas ąžuolas buvo garbinamas Chaonijoje (į šiaurę nuo Graikijos) (Comes, Conti, 1581). Deivė Rėja irgi turėjo šventą ąžuolą, ir jos altorius visą laiką buvo puošiamas ąžuolo lapais (Magnus, 1562). Prie ąžuolų ne tik žydai ir izraelitai atlikdavo savo apeigas (stabams) ir ten pat auko-

davo, bet vyko ir biblinių Abraomo, Jokūbo ir kai kurių kitų asmenų reikšmingi gyvenimo įvykiai.

Lietuvoje žinoma apie 50 ąžuolų, siejamų su senąja religija ir mitologija, dauguma Vakarų Lietuvoje (35 vietos). Deja, daugelį „šventųjų“ ąžuolų reikėtų sieti tik su praeityje ten augusiais šventaisiais miškais, nes senieji ąžuolai, prie kurių religinės apeigos galėjusios vykti dar ikrikščioniškais laikais, matomai buvo iškirsti įvedant krikščionybę arba sunyko kiek vėliau, ir tik vienas kitas – XIX–XX a.

Akivaizdu, kad daugelis (dabartinių) šventųjų ąžuolų yra gana jauni, nors jie dažnai susiję su senosiomis apeigomis, atspindi tradicinius senosios pasaulėžiūros vaizdinius ir yra saugomi kaip vertingi gamtos paminklai. Pasakojamoji tradicija paprastai byloja, kad „senovėje“ prie tokių ąžuolų buvo kūrenama šventoji ugnis, buvo meldžiamasi ir aukojamos aukos, tačiau paprastai pasakotojai „mena“ tik apie 100–150 metų.

Iš prūsų vietovių, kurios buvo pašvęstos stabmeldystei, dažniausiai nurodomos Romuva ir Rykajotas. Romuva (arba, pasak senųjų prūsų tarties, *Rombhowe*), kaip teigė M. Pretorijus (1698), buvo vadinama vieta su keistu sąaugiu, buvusiu tenykščiam ąžuole, nors pvz., „Prūsų kalbos etimologijos žodyne, IV t.“ (1997) tokia reikšmė nepateikiama. Kita vertus, P. Dusburbiečio ir kai kurių kitų (J. Dluogošo (1480 m.), M. Miechoviečio (1517 m.) ir kt.) kronikų teiginys, kad *Romava* buvo miestas Prūsijoje, šitaip pavadintas nuo Romos miesto, taip pat neturi jokio pagrindo.

Reikia pastebėti, kad šventųjų Pabaltijo ąžuolų lokalizacijos vietų ir pavadinimų nagrinėjimas, istorikų ir kalbininkų „perkeltas“ į specializuotą literatūrą, kurioje ginčų objektu tapę labai specifiniai klausimai, tad skaitytojui, susipažįstant su aukščiau minėta literatūra, sunku suprasti nagrinėjamų problemų ypatumus ir niuan-

sus. Tuo tarpu daugeliui žmonių taip ir lieka neaišku kiek gi buvo tų Prūsijos ir Lietuvos šventųjų ažuolų ir kuo jie skyrėsi nuo kitų; kur jie augo ir kaip atrodė; kur buvo tikroji Romuvos lokalizacijos vieta (Karaliaučiuje, Lenkijoje ar Lietuvoje) ir kas gi buvo pati Romuva – vietovė, šventykla, pilis, medis?

Norint išsiaiškinti šventųjų Pabaltijo ažuolų bent apytikslius parametrus, išvaizdą, lokalizacijos vietas bei sunaikinimo ypatumus, pagal galimybes buvo atlikta aktualių reikšmingesnių literatūros šaltinių (1326–2020 m.) analizė.

Romuvos ažuolas

Romuvos ažuolo augimo vieta. Kaip žinia, pats garsiausias, prūsų ar net viso Pabaltijo šventasis ažuolas buvo Romuvos (*Romavos*, *Romovės*) vietovėje, kuriai pavadinimą (anot M. Pretorijaus) davė būtent netipinė ten augančio galingo ažuolo išvaizda.

Nors patį Romuvos vardą yra girdėjęs beveik kiekvienas lietuvis, tačiau tikroji jos lokalizacijos vieta ir dabar yra nežinoma. Kaip teigė bene daugiausiai Lietuvoje šį klausimą analizavęs archeologas V. Vaitkevičius (2003), pagal tyrėjų asmeninius samprotavimus, šaknį *ram-*, *rom-* turinčius vietų vardus, išskirtinius archeologijos paminklus ar žymesnes šventvietes, nuo XVI a.

Romuvos ieškota skirtinguose Rytų Prūsijos kraštuose (1 pav.):

* Varmijoje (Heiligenbeile);

* Notangoje (Romyčių apylinkėse, vok. *Romitten*). Šventovės vieta laikomi toliau esantys Patoliai (vok. *Patollen*), kur Ordinas įkūrė Švč. Trejybės vienuolyną;

* Bartoje (Romsdorfo apylinkėse, lenk. *Romankowo*). Kažkur čia buvo ir Rykgarben vadinta vieta (Hennenberger, 1595), būta ir šventu laikyto miško;

* Sembos vakarinėje dalyje, netoli Girmavos, Romainio apylinkėse (vok. *Romehnen*). XIV a. I p. dokumentuose vadinama *Rommowe*, *Romaynis*; ten buvęs šventas laukas, miškas–kulto vieta (Voigt, 1827)

Žinoma, tai ne vienintelės vietos, kur užfiksuota vietovardžių su šaknimi *ram-* ar *rom-*. Tokių vietų dar yra Karaliaučiaus srities teritorijoje, taip pat ŠV Lenkijoje (Vaitkevičius, 2003) ir kt.

Kiti istorikai „rado“ ir mums artimesnių Romuvos vietų. F. Creuzeris (1822) rašė, kad lietuviškoji Romuva buvusi Dubysos ir Nemuno santakoje Lietuvos pusėje (ties dabartiniu Kriūkų miesteliu, Šakių r.).

A. Kojelavičius (1650) teigė, kad apie 924 m. italai (!) „*plaukdami prieš srovę į krašto gilumą, prie Dubysos žiočių, patogioje vie-*

toje, pakrantėmis išsidriekusiame lygumoje, padėjo savo naujos sodybos pamatus. Toji sodyba, tada vadinama Roma nova, paskui Romnove bei Romove, vėliau tapo vyriausiojo lietuvių žynio Krivės Krivaičio būstine, kurią, Gediminui viešpataujant (t. y. 1316–1341 m.), iš pamatų išgriovė vokiečių ordino vienuoliai riteriai“.

Panašu, kad A. Kojelavičius supainiojo LDK kunigaikščius ir/ar įvykių datas, nes kitose „Istorijos“ vietoje teigia, kad kryžiuočiai „*užėmė ir visai sugriovė Romovę, lietuvių šventąją vietą ir jų Krivės Krivaičio buveinę*“ 1294 ar 1295 m. (t. y. Butvydo (~1291–~1294(1295)) ar Vytenio (~1295–~1316), o ne jų anūko ar sūnaus Gedimino valdymo laikais).

M. Strijkovskis (1582), o vėliau ir P. Dundulienė (2007), rašė, kad kita žinyčia buvusi prie Nevėžio upės, šalia mižiniško ažuolo, aptverta šešiakampe siena. Dešinėje stovėję rūmai, kuriuose gyvenę krivių krivaitis. Trijų dievų statulos buvo įstatytos uoksuose. V. Vaitkevičius (2003) t. p. kėlė hipotezę, kad kryžiuočiams sunaikinus Romuvą Prūsijoje, šventykla nuo XIII a. „perkelta“ ant Romainių kalno prie Nevėžio ir Nemuno santakos.

Šią žinyčią kryžiuočiai sugriovė 1250 m. (t. y. dar Mindaugo valdymo laikais – aut. past.). Tuo tarpu T. Narbutas (1835) teigė, kad šios šventovės prie Nevėžio sunaikinimas įvyko 1316–1320 m...

Dar daugiau painiavos įneša S. Daukantas (1845) pasakojimas, kad (*neapibrėžtoje vietoje*) Romovės „*žinyčių pirma danai (!) buvo sugriovę, paskui teutonų vokiečiai, atėję į tą kraštą sviatą krikštyti metuose 1250, iš pamato išvertę*“. XII a. pradžioje atėję teutonų vokiečiai į Žemaičių pajūrius kardu lietuvių krikštyti, „*Parusny radę jau palapinę (šėtrą) po dideliu ažuolu, visados žaliuojančiu, pas kurį žyniai, arba kunigai, amžiną ugnį kūrinę. To ažuolo kamiene buvę 3 uoksai, kuriuose 3 dievai, arba medžio stabai, įstatyti stovėję*“ (Daukantas, 1845). Matomai S. Daukantas painioja vietas, nes apie didelio ažuolo egzistavimą prie Rusnės upės nėra žinių.

Kurgi realiai stovėjo garsusis Romuvos ažuolas, raštininkai, kalbininkai ir istorikai nesutaria, tačiau tikrai ne Šventapilėje, nes šis ažuolas buvo pašvestas ne trims prūsų dievams, o vienam prūsų dievui Kurchui (*Gurchui*). Dar mažiau tikėtina, kad minėtas ažuolas augo Galindoje (Schuetz, 1592) – šitas apsirikimas atsirado dėl Galindoje buvusio kaimo *Rumi* (Piccolomini, 1531).

1 pav. Baltų žemės XIII a. pradžioje (www.pruzenland.eu/lt/temos/saltiniai/show/musu-prusai-jotvingiai.html)

9 Baltų žemės XIII a. pradžioje.

Olandiškame Prūsijos žemės apraše netgi Marienburgas laikomas Romuvos vieta, tačiau aprašyme realiai kalbama apie Torunės tvirtovę paverstą ąžuolą (Hennenberger, 1595).

M. Pretorijus (1698) laikėsi nuomonės, kad pirmoji Romuva, kurią įkūrė legendinis Prūsijos karalius ir įkūrėjas Vaidevutis (*galimai susideginęs ~500 metais*), buvo Notangoje, kur dabar yra šv. Trejybės vienuolynas, mat ir J. Herburtas (1571), aprašinėjantis Boleslovo I istoriją, Romuvą įkurdina Notangoje, tarp Baigos ir *Radtschien* (?) vietovės.

Notangoje Romuvą įkurdino ir K. Hennenbergeris (1595), Ch. Hartknochas (1684), ką galima patvirtinti ir tenyksių kaimų pavadinimai – *Romdorff* (*Rohmsdorf*), *Riggarten* (*Rykgarben*) ir t. t., kurie yra tarsi Romuvos, Rikajoto reliktai.

Anot Karaliaučiaus archyvą studijavusio vokiečių istoriko J. Foigto (1827), Sembos vyskupo Johano 1325 m. testamente minimas kaimas Rummove Sambijoje (1335 ir 1343 m. dokumentuose – *Romayn*, *Romaynis*), o vyskupas Jokūbas 1349 m. jį vadina – „*Campus Rumbov*“. Iki II-ojo pasaulinio karo ši vietovė buvo vadinama *Romehnen*. Netoliese, 1322 m. dokumentuose, minimas „šventas laukas“, o 1292 m. – „šventas miškas“, besitęsias iki Priegliaus upės. J. Foigtas be to dar aptikęs dokumentą, kuriame prie minėtų „*Romainių*“ žymima „deginimo vieta“, o ordino kronikoje (vėlesniais laikais) minima *Romawe* Semboje, kur vyriausiasis šventikas Krivė turėjęs savo tėvoniją.

Anot J. Foigto, Lengničiuose yra buvusi prūsų Romuva, nors kiekviena gentis turėjusi ir atskirą savo šventyklą (Matulis, 1997).

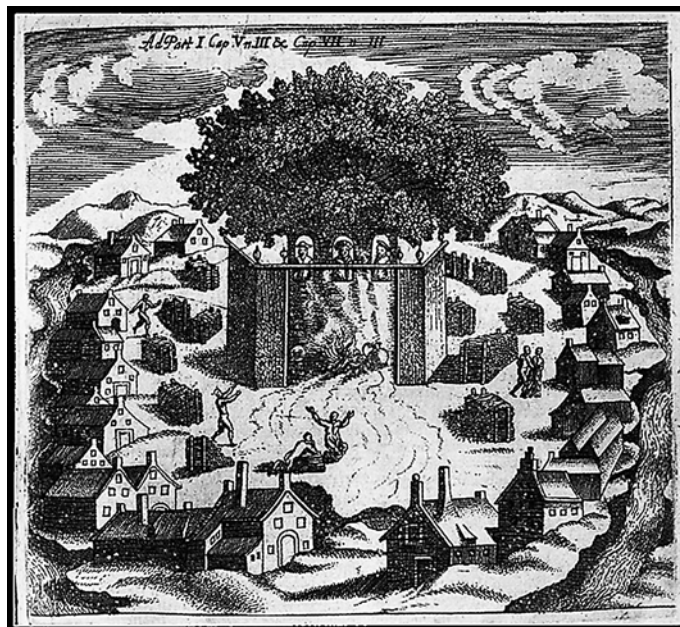
Nemaža kitų apie Romuvą rašiusių autorių (pradedant P. Dusburgiečiu) tvirtino, kad Romuva buvusi Nadruvoje. Netgi tas pats M. Pretorijus (1698) tolimesniuose pamąstymuose apie Romuvos lokalizaciją, išsakė spėjimą, kad ji galėjo būti kalvoje prie Biserkiemio (Gumbinės), t. y. Nadruvos žemėje. M. Pretorijus šią vietovę sureikšmino ne tik dėl gyventojų jai rodomos pagarbos, bet ir dėl daugelio labai storų gyvų ąžuolų ir jų kelmų, didžiulio pelenų kiekio žemėje (dėl degintų aukų), gausiai išariamų įnagių, pentinių, šarvų dalių, sidabro ir aukso gabalų (todėl ta vieta vadinama ir Sidabro kalnu).

Nadruvoje, kurią kaip Romuvos buveinę nurodo pirmasis žinomas šaltinis (P. Dusburgietis), yra trys vietovardžių su *ram-*, *rom-* rajonai – Romintos girios, Stalupėnų apylinkėse, bei tarp Įsručio ir Vėlupos:

a) Romintos (Romintės) girioje išteka to paties pavadinimo upė (anksčiau - *Rumyte*, *Romitten*, *Rominte*) (Pėteraitis, 1997). Girios šiauriniame pakraštyje teka *Šventišké*, būta *Šventiškių* kaimo, ten pat minimas piliakalnis (Batūra, 1985). Nuo girios pakraščio pro Tolminkiemį link Pisos teka *Šventainė*. Į vakarus nuo Romintos girios Darkiemyje – *Patrimpo* kalnas (Boetticher, 1895)

b) į šiaurės vakarus nuo Stalupėnų yra Katniavos piliakalnis, XVII a. II p. aplinkinių gyventojų laikytas šventu (Praetorius, 1698). Ten pat teka *Ramonės* (*Romone*) upelis, būta *Romanupių* ir *Šventakiemio* kaimų (Batūra, 1985; Pėteraitis, 1997).

c) anot V. Frideriko (1876), nėra kitos taip gerai gamtos, o silpnose vietose žmonių apsaugotos Nadruvos vietos, kaip į vakarus nuo Įsručio esantis Aukšinės ir Ditavos upių rajonas su Aukškalių, Narkyčių piliakalniais. Aptikęs čia (Aukšinės upės žemupyje) vienintelę Nadruvoje vietovardžių su *rom-* ir *kriv-* porą (*Romanuppen* (*Romowupp*), *Kreywutschen* (*Kriwuczej*)), jis spėjo šiose apylinkėse buvus ir Romuvą. Kuris iš upelių buvo vadinamas *Romovupiu*, nėra aišku, nors, XIX a. pab. šiuo pavadinimu dar buvo vadinama ir gyvenvietė, ir upė (Kalwaitis, 1910).

Prūsų Romuva (Hartknoch, 1684)

Kiek toliau į šiaurės vakarus, dešiniajame Priegliaus krante, *Kauklaukių* (!) kaimynystėje buvęs *Romavos* kaimas (Pėteraitis, 1997). M. Tepenas (1858) ir A. Meržinskis (1900) atkreipė dėmesį į Rausvės intaką *Romene* rytų Nadruvoje, į pietus nuo Pilkalnio.

Visgi K. Hennenbergeris (1595) manė, kad Nadruvoje *Romuva* būti negalėjo, dėl nepatogios lokalizacijos (pelkės, dykros) bei mažo gyventojų kiekio, tačiau pastebėtina, kad keletą šimtmečių prieš K. Hennenbergerį Nadruva matomai buvo tankiau apgyvendinta, o vėliau dalis gyventojų pasitraukė įsitvirtinus Prūsijoje kryžiuočiams. Ilgainiui įsivyravo nuomonė, kad Nadruvos Romuvos vieta apskritai nebeatsekama...

Apibendrinant daugybę požiūrių matyti, kad vieni autoriai laikėsi nuomonės, jog ji buvusi tiksliai nežinomoje vietoje Nadruvoje, kiti – kad šitaip buvo vadinamas ne vienas religinis centras (*kas, beje, yra labai tikėtina*). Iš visų tų Romuvų pirmenybė teiktina prūsiškajai Romuvai Nadruvoje, ir tikrai kryžiuočiams ją sugriovus, šventvietė, matomai, buvo perkelta į Lietuvą.

Su humoru galima konstatuoti, kad amžių bėgyje Romuvos įsivaizdavimas kito. Priklausomai nuo požiūrio Romuva buvo pats ąžuolas ar vietovė su ąžuolu (K. Hennenbergeris (1595), M. Pretorijus (1698)), šventovė (S. Grunau (1526)), miestas (P. Dusburgietis (1326), Mikalojus iš Jerošino (1340), J. Dluogošas (1480), M. Miechovietis (1517)), pilis (M. Kromeris (1555), I. H. Fulstinas (1571)), bažnyčia ir būstas dievams viename (A. Guagnini (1578)).

O ką gi tiksliai apie Romuvą ir jos garsųjį ąžuolą rašė senieji istoriniai šaltiniai?

1326 m. Petras Dusburgietis: „*Šios klastingos tautos [prūsų gyvenamų žemių] viduryje, Nadruvoje, buvo vieta, kurią vadino Romove (Romow), gavusi savo vardą nuo Romos, o ten gyveno žmogus, vadinamas kriviu, kurį gerbė kaip popiežių, (...) ir jo valiai bei potvarkiui pakluso ne tik minėtosios gentys, bet ir lietuviai, ir kitos tautos, gyvenusios Livonijos žemėje*“.

Naudodamiesi šiuo pirminiu šaltiniu (o gal dar ir kita informacija) vėliau Romuvą mini Mikalojus iš Jerošino, J. Dluogošas, M. Miechovietis, L. Davidas, S. Grunau, K. Hennenbergeris, M. Kromeris, A.

Guagninis, J. Bretkūnas, M. Pretorijus ir kiti kronikininkai (Balsys, 2015).

Reikėtų pastebėti, kad P. Dusburgo laikais (XIV a. pr.), dar tikrai buvo žinoma, kur yra (tuometinės) Romuvos vietovė, tad teigti, kad ji buvo Varmės sr. Šventapilėje (kaip pvz., vėliau manė M. Strijkovskis, A. Kojalavičius (XVI-XVII a.)), ar Semboje (kaip pvz., XIX a. manė J. Voigtas), ir kad objektyvią informaciją teikęs P. Dusburgietis melavo ar nežinojo – nelogiška...

1526 m. Simonas Grunau: „Dievai buvo trys: Patulas, Patrimpas ir Perkūnas, jų [buveinė] buvo 6 uolekčių storumo qžuolas. Šį qžuolą ir krivio ar krivaičio namus su visais jo vaidilučiais – tai jų dvasi-ninkai – jie pavadino Rikojotu (Rickoyto)“.

„Didelis, storas, aukštas, galingas qžuolas, kuriame velnias varė savo apgaulę ir kur buvo įtaisyti dievaičių stabai, visada būdavo žalias, žiemą ir vasarą (aš manau, kad tai velnio klastos darbas), ir qžuolo vainikas aukštai buvo toks platus ir lapija tokia tiršta, jog lietaus nė vienas lašas per ją neperlydavo. O aplinkui iš visų pusių buvo iškabinėtos gražios uždangos, per vieną ar per 3 žingsnius nuo qžuolo, kokių 7 uolekčių aukščio. Tenai niekas daugiau negalėjo įeiti kaip tik krivaitis ir vyriausieji vaidilučiai, o jei kas ateidavo [noredamas paaukoti], tai jie uždangas atitraukdavo. O qžuolas buvo padalytas į 3 lygias dalis, kurių kiekvienoje, nelyginant tam tyčia padarytame lange, stovėjo dievaičio stabas ir priešais save turėjo ženklą“.

Nors S. Grunau iš pradžių šventvietę vadina *Rikojotu*, tačiau pasakodamas apie šventovės sunaikinimą, ją vadina jau abiem vardais (vartodamas kaip sinonimus).

Neretai literatūros šaltiniuose teigiama, kad domininkonų vienuolis S. Grunau rašydamas apie *Rickoyto* ar *Rickoyotto* šventyklą, melavo ir tik perrašė Adomo Bremeniečio (~1050 – 1081 (ar 1085) m.) žinias apie Upsalos šventovę, tačiau daug artimesnis tiesai būtų teiginys, kad tiek A. Bremeniečio, tiek Helmoldo iš Bosau (~1120–~1177 m.) ir kitų autorių duomenys apie Pamario slavus, tiek P. Dusburgiečio ar S. Grunau aprašymai atspindi antro tūkstantmečio po Kr. pradžios religinę ir politinę realiją Šiaurės Vidurio Europoje – trinaris kulto centrus, vienijančius tam tikrą gentį ar gentis, turinčius kultinį personalą ir t. t. (Beresnevičius, 1996)

1595 m. Kasparas Hennenbergeris: „Šis velnio qžuolas stovėjo Rykajote, kaip aš suprantu, Notangos viduryje, kur da-

bar yra Švč. Trejybės vienuolynas. Jis buvo 6 uolekčių skersmens, viršuje labai platus ir toks tankus, kad nei lietus, nei sniegas negalėjo prasiskverbti, nes jis ir žiemą nenumesdavo savo lapų ir žaliuodavo.

Ir jis turėjo 3 šakas: vienoje buvo jų dievaičio *Pikolio*, arba *Potolo*, atvaizdas, su ilga žila barzda, blyškiu negyvėlio spalvos [veidu], su balta skara ant galvos, žvelgiantis iš padilbų (...); Perkūnas buvo užėmęs antrąją šaką, jis vaizduotas kaip įtūžęs vyras, raudonas lyg ugnis, su liepsnų karūna, garbiniuota juoda barzda, piktai žvelgiantis į *Potrimpą* (...); *Potrimpas* buvo jaunas vyras, be barzdos, karūnuotas varpų kuokšteliais, linksmas, besišypsantis, (...).“

Sekant K. Hennenbergeriu (1595), Romuva buvusi netoli Patolių, kur buvęs įkurtas Švč. Trejybės vienuolynas – dabar *Romitai*, Karaliaučiaus srityje.

Apžvelgus beveik 700 metų laikotarpio reikšmingesnes (neretai prieštaringas) publikacijas apie Romuvos šventvietę, galima kelti klausimą ar Prūsijos raštininkų išgarsintas Romuvos qžuolas ir jo dievai iš viso egzistavo?

Yra daug, tiek vokiečių (P. Dusburgietis, M. Jerošinas, E. Stella, P. Pohlis ir kt.), tiek lenkų (V. Kadlubekas, J. Dlugošas, M.

Miechovita, M. Cromeras, J. Herburtas ir t. t.) raštininkų, kurie rašo apie prūsus ir jų klaidatikystę, tačiau nemini Romuvos stebuklingo qžuolo ir jo dievų.

Kiti, nors ir mini Romuvą ir krivį, bet nemini dievų. Net ir buvęs Elko vyresnysis kunigas J. Meletijus (~1490 – 1567), profesionaliai rašęs apie prūsų stambeldystę, nors ir paminėjo šituos dievus, bet tik miglotai, nepriskyrė jų prie visuotinių dievų, o garbingiausiu dievu jis iškelia Okopornijų. Privilegijoje, duotoje prūsams 1249 m., šie garsūs dievai neminimi, o minimas tiktai Kurchas (*Gurchas*), garbintas Šventapilėje (Praetorius, 1698).

Kita vertus, be S. Grunau ir K. Hennenbergerio, apie Romuvos qžuolą ir jo dievus rašo T. Waisselis, J. Daubmannas, T. Clagijus, M. Strijkovskis, A. V. Kojalavičius, rankraštinė Ordino kronika (priskiriama grafui von Waldeckui), C. Mislenta ir daugelis kitų.

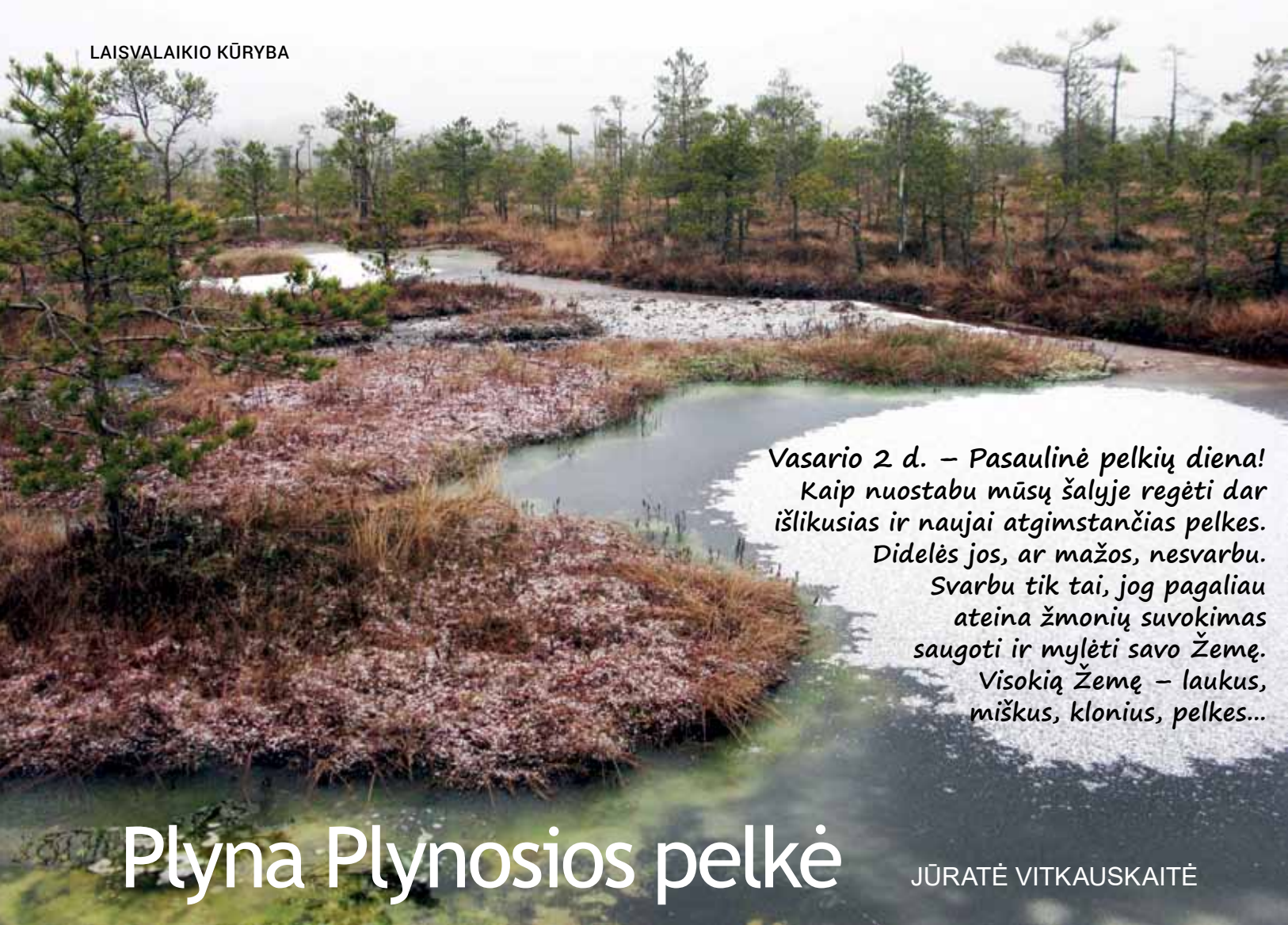
Net auksčiau išvardinti autoriai, kurie nemini qžuolo dievų, vis dėlto mini Romuvą, kuri iš tikrųjų buvo qžuolas, nuo kurio ir pati vietovė taip pavadinta. Taip pat jie (P. Dusburgietis, J. Herburtas ir kt.) mini krivį kaip aukštą kunigą arba popiežių (Praetorius, 1698).

(tęsinys kitame numeryje)

Dūkštų qžuolynas

VYTAUTO KNYVOS nuotrauka

*Vasario 2 d. – Pasaulinė pelkių diena!
Kaip nuostabu mūsų šalyje regėti dar
išlikusias ir naujai atgimstančias pelkes.
Didelės jos, ar mažos, nesvarbu.
Svarbu tik tai, jog pagaliau
ateina žmonių suvokimas
saugoti ir mylėti savo Žemę.
Visokią Žemę – laukus,
miškus, klonius, pelkes...*

Plyna Plynosios pelkė

JŪRATĖ VITKAUSKAITĖ

Siauručiu, grubiai apšepusiu mediniu liepteliu ateinu į didžiąją pelkių tylą... Na tai kas, kad žiema, kad vasaris, ta didžioji tylą tik dar tylesnė. Nė menkausio vėjelio, nė paukščio balselio, tik žilas, balzganas rūkas vietomis draikosi...

Plynosios pelkės centrinė dalis iškilusi net 60 m virš jūros lygio. Joje susidaręs durpių sluoksnis siekia 3-4 metrus. Tai parodo, kokia sena ši aukštapelkė, ne vieną šimtą metų skaičiuojanti. Iš pelkės

išteka trys upeliai: Alanga, Krančia, Vynija. Deja, pastarieji du numelioruoti. Centre vystosi duburingieji kompleksai. Susijungus keletui duburių, susidaro iki 100 m ilgio ir 5 m pločio ežerokšniai. Tai rodo, kad aukštapelkėje formuojasi ežerokšniniai kompleksai. Centrinė pelkės dalis neseniai iškirsta plynai, kas labai pritinka jos vardui. Plynė itin reikalinga dirvinio sėjiko populiacijai atgaivinti, kuo tie mažieji paukšteliai sėkmingai ir naudojasi.

Nors vasario turtų baltų vis dar lig valiai, tačiau brendant kojos giliai klimsta į samanas. Tarp nurudusių kupstynų atsiveria vandens akys. Neatsargiai žengsi – kaip mat atsivėsinsi šaltu vandenėliu. Vietomis savo spalvomis pradžiugina padriskusios balzganai melsvos kerpių gūnijos. Aukštesni kupstai pasidengę spanguolių kilimėliais, tarp jų liaunas šakeles tiesia juodosios varnauogės. Nors puošnų violetinį rūbą jau numetęs, bet žalias šakas į dangų kelia šilinis viržis. Kai pavasario saulė visiškai sugraus patįžusį sniegą, išskleis savo lipnius lapelius apskritalapė ir ilgalapė saulašarės, o kupstynai sužvilgės nuo sidabrinių švylių galvėlių. Bet labiausiai pelkė džiaugsis laiba kaip smilgelė kupstinė kūlingė. Šis retas augalėlis sėkmingai rado savo vietą po saule.

Tolstant nuo centro, Plynosios pakraščiuose tarpsta kimininių raistų bendrijos. Čia dvelkia spygliais ir praeitimi, kurios šviesą sugėrė pušys. Žolynai gerai išsivystę, aukštapelkės tyrų augaliją papildo vikšvos, paprastoji melvenė, galvą svaigina pelkinis gailis, kartu su juo vešintys vaivorų krūmokšniai. Vasaros gale geltonas uogas svarina

viešnia iš šiaurės – tekšė. O nendrynai, dabar jau sunkiai pereinami, pavasariop subris kartu su juodalksniais į rudą vandenį ir tada jau nelengva bus įveikti raisto paslapties.

Plynosios apypelkio aukštąsias pušis pamėgo ereliai rėksniai, vapsvaėdžiai, stropiai darbuojasi snapais baltnugariai geniai. Nuo žmogaus akies pasislėpę peri skiauterėtieji tetervinai. O gervių trimitų garsai jau net nestebina – globojamos jos sparčiai plinta, tuo džiuginamos gamtos mylėtojus.

Gera buvo svečiuotis tylos ir paslapčių oazėje. Vėliau čia nebebus taip ramu: sparnuotieji giesmininkai klegėdami skubės į savo meilės šventę, nuvilnys spalvingų žiedų bangos, o rudeniop uogų derliaus ateis susirinkti žmonės. Tik medžiai laikys parėmę dangų ir basas vėjas po balas braidys...

AUTORES nuotraukos

LIETUVOS MIŠKŲ PAUKŠČIAI.

Bukutis (*Sitta europaea*)

SELEMONAS PALTANAVIČIUS

Girioje sausio mėnesį dar žiema. Ir nesvarbu, kaip ji atrodo, snieginga ar besniegė, šalta ar nepanaši į žiemą, tačiau akylas stebėtojas tikrai pamatys judančius krutancius paukščius. Švelnesniu oru tikėtinos jų giesmės ar garsesni signalai.

Pastebimiausias ir girdimiausias tokį metų – bukutis, žvirblių būrio, bukutinių šeimos paukštis. Jis nedaug didesnis už žvirblį ar kikių, bet tvirtas, trumpakaklis, striukesnis – ne be reikalo jam duotas bukučio vardas. Įspūdį dar labiau sustiprina ir bukučio būdas – jis judrus, esantis visur, kur krebžda kiti paukščiai, ypač zylės ir geniai, nuolat laipiojantis, kalantis snapu, kažką renkantis, gliaudantis ir slepintis žievės plyšiuose. Stebėti jį tikrai nebūna nuobodu, tuo labiau, kad bukutis bene vienintelis iš visų mūsų paukščių geba medžių kamienais lakstyti (būtent – lakstyti, ne tik laiptoti) visaip: galva aukštyn, galva žemyn, ratais aplink kamieną. Tokią galimybę jam suteikia labai tvirtos kojos ir ilgi, smailūs ir kibūs nagai.

Bukutis nėra egzotinio grožio paukštis, jo spalvos labiau šiaurietiškos, derančios prie visų mūsų metų laikų aplinkos. Paukščio kūno viršus melsvai pilkas, per akį iki sprando nutįsęs juodos spalvos dryžis. Kūno apačia balta ar rusva, pauodegys rusvas ar rusvai oranžinis, margas. Profesorius Tadas Ivanauskas atkreipė dėmesį į sudėtingą bukučio porūšių santykį, nes Lietuvoje aptinkami bent 3 (o gal net 4) skirtingų porūšių paukščiai. Šį klausimą galėtų gvildinti tik paukščių sistematikos specialistai (kokių mes neturime), nes skirtingų porūšių požymius turinčius paukščius dažnai stebime greta, kad ir vienoje lesykloje. Tikėtina, kad ten, kur „susitinka“ tokių porūšių ribos, paukščiai kryžminasi ir ši paniava bei spalviniai variantai tyrėjams sukelia daug galvos skausmo. Šiaip europinis porūšis (*Sitta europaea europaea*) yra šviesia apačia ir rusvu pauodegiu, rytinio porūšio (*S.e. caesia*) kūno apačia rusvai gelsva, balti tik skruostai ir gerklė. Labai retai stebimas azijinis porūšis (*S.e. asiatica*) mažesnis už kitus, paukščių kūno apačia balta, o virš juodos juostelės, nutįsios per akį, yra siauras baltos spalvos tarpelis. Gali būti, kad šiuos skirtumus pirmiausia pastebi specialistai, bet į juos dėmesį galime atkreipti visi. Tam pats geriausias metas, nes bukučiai lankosi lesyklose ir „leidžia“ save gerai apžiūrėti.

Rudenį ir žiemą bukutis yra dažnas po miškus klajojančių paukščių pulkų dalyvis. Kartu su lipučiais, zylėmis, geniais (ypač didžiuoju marguoju) jis dalinasi mitybos erdve ir vietomis. Rečiau jį pamatysi ant žemės (besniegiu laikotarpiu taip gali rinkti maistą), jis nuolat brazdėdamas kopinėja medžių kamienais, tikrina plyšius. Čia jis lesalu savotiškai dalinasi su lipučiu, kuris vabzdžius ir jų lėliukas tik rankioja iš žievės nelygumų; bukučio snapas stiprus, juo paukštis gali lupinėti žievę, kapoti puveklus ir, žinoma, išspraudęs įdubėlę, lukštenti, gliaudyti riešutus, sėklas. Žievės plyšiuose bukutis slapsto savo maisto perteklių, ruošia sau atsargas, pavyzdžiui, snape iš lesyklos nešiodamas saulėgrąžas. Žinoma, jomis dažnai nepasinaudoja, nes jas nugvelbia zylės.

AUTORIAUS nuotrauka

Bukučiai anksti paskelbia pavasarį. Judrus, nuolat cipsintys, jau kove jie tiesiog pašėlsta: laksto medžių šakom, garsiai kliuksi ir švilpauja. Tuo metu bukučio neišgirsti neįmanoma. Toks jis išlieka pasirinkdamas vietą perėjimui.

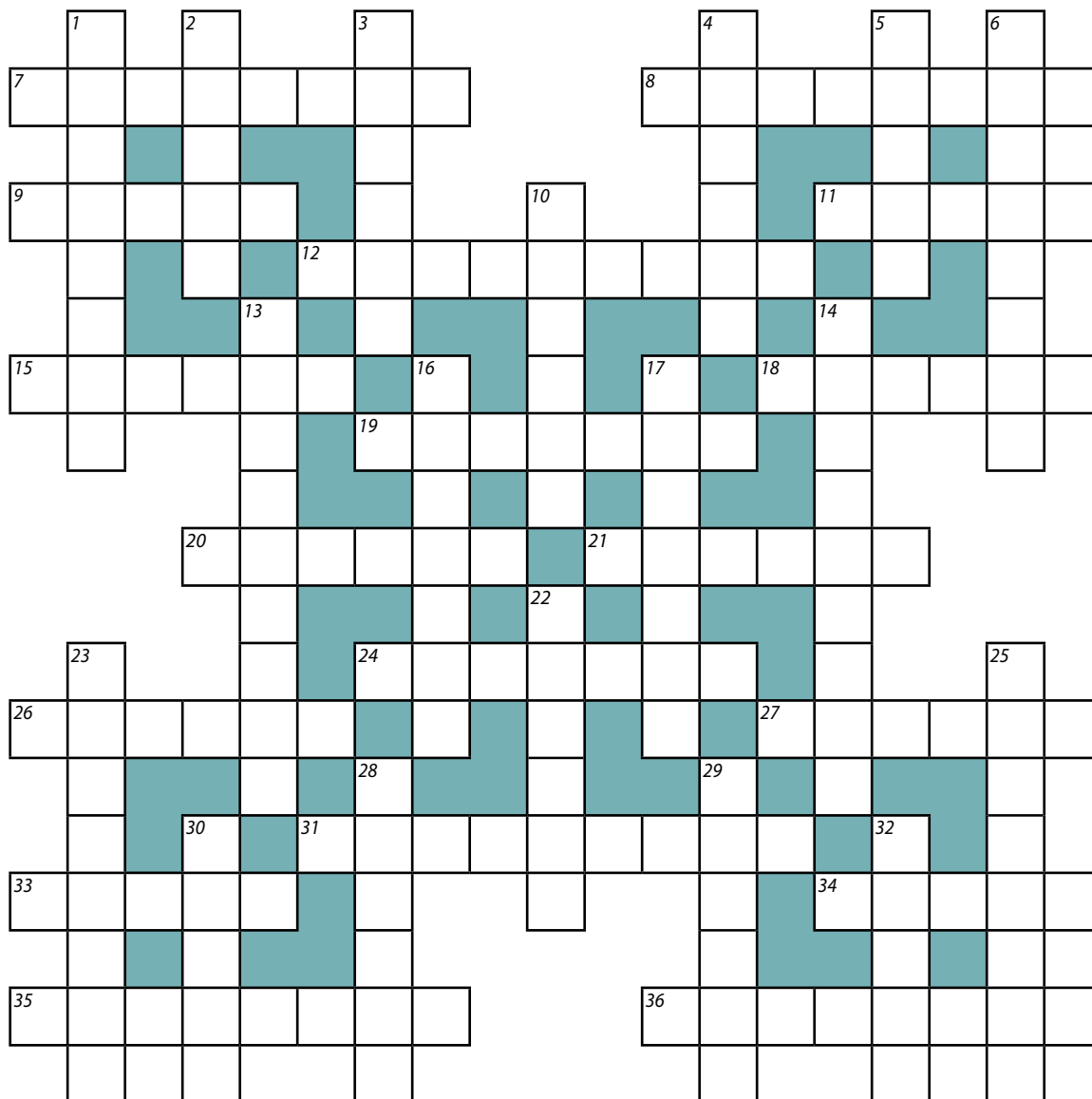
Bukučio lizdas genio uokse, jei tokio neranda, renkasi inkilą arba patręsusiame stuobryje uokselį išsikerta pats. Jei inkilo ar genio uokso anga per plati, bukutis (patelė tą daro viena) molio, puvenų ir seilių mišiniu ją susiaurina. Kartais atrodo, kad paukštis „apsiskaičiavo“, nes landa lieka visai maža ir siaura, pro ją įsigauti inkilo vidun yra sunku.

Lizdas nėra sudėtingas, dažnai tai tik plonų pušies žievėlių sluoksnis. Dėtyje būna iki 10 kiaušinių, jie balti su retais rusvais taškeliais. Peri patelė, tą daro labai uoliai, o patinėlis laikosi greta, nešioja jai vabzdžius. Po 14–18 dienų išsiritusius jauniklius maitina abu tėvai. Po 3 savaičių bukučiukai palieka lizdą, tačiau tėvai ilgai juos lesina ir globoja. Per vasarą bukučiai išaugina tik 1 vadą, tačiau dėl to populiacijai bėdų neįkyla: jų šeimos gausios, be to, bukučiai moka išgyventi. Net paukštvanagis, medžiojantis smulkius sparnuočius, jam nebaisus, nes bukutis beregint atsiduria kitoje medžio kamieno pusėje ar neria į tankmę ir nutyla – pasislepia.

Bukutį kai kas vadina sėsliu gyvenančia rūšimi. Atrodo, kad toks apibūdinimas nėra tikslus, nes labai trūksta tyrimų ir duomenų. Šiek tiek bukučių sužieduojama migracijų metu, tačiau beveik nepaženklina lizduose esantys jaunikliai, galintys suteikti daugiausiai informacijos. Taip pat labai menkas pakartotinis žieduotų paukščių sugavimas ir registracijos, todėl tikrasis rūšies statusas nežinomas. Žinoma, dabar žiedavimas nėra pati tobuliausia tyrimo metodika, tam galima naudoti duomenų kaupiklius. Tačiau tokį paženklintą paukštį reikia sugauti ir „nuskaityti“ jo sukauptus duomenis. Gal kas nors žino, kaip tą padaryti?

Štai kiek klausimų mums užduoda bukutis: išsiaiškinti Lietuvoje aptinkamus porūšius, ištirti migracijas. Pagaliau – atlikti perinčių paukščių apskaitas. Apie bukutį žinoti reikėtų kuo daugiau, nes jis – vienas tikriausių mūsų miškų paukščių.

Pelkėse ir šlapiose vietose

Sudarė Ona GYLIENĖ

Vertikaliai: 1. Gražus paukštis, kurio tik patinėlis yra raudongūžis, o patelė dūmiškai pilka. 2. Žmogaus jėga, pajėgumas. 3. Viksvuolinių šeimos standi, aukšta, šiukšti prasta pašarinė žolė. 4. Ilgaauasis miškų gyvūnas, kurio brolis žiemą būna baltas. 5. Kerpė auganti raukšlėtais gniužulais ar neišaugęs, silpnas medis ar gyvulys. 6. Ajerinių šeimos laukinė ir kambarinė gėlė. 10. Mūsų soduose įprastai auginamas vaismedis. 13. Į mūsų šalį ankstyvais istoriniais amžiais atvežtas elninių šeimos žinduolis. 14. Bukasnapinių šeimos samanų gentis. 16. Įrenginys paukščių lesinimui žiemą. 17. Pupinių šeimos daugiametis, 40–60 cm aukščio augalas, kartais būna trilapis. 22. Supustyta sniego krūva. 23. Miško gyvūnas, kuris per viduržiemį verčiasi ant kito šono. 25. Paukštis ir Lietuvos eurovizinė daina, kurią dainavo Aistė Smilgevičiūtė. 28. Skėtinių šeimos miškų augalas. 29. Maistinis daiktas žvėrimis, žuvmis vyloti. 30. Audinys su smulkiais lygiagrečiomis klostėmis. 32. Prieskoninis ir vaistinis augalas, pasižymintis stipriu aromatingu kvapu.

Horizontaliai: 7. Miškų bei pievų plaukuotas augalas skiautėtais lapais, kurio vaisius panašus į gervės snapą. 8. Devynbalsių šeimos paukštis ir spyruokliškas sulenkiamas, smailus segtukas. 9. Drėgmės pertekliaus plotas sausumoje, apaugęs specifine augalija. 11. Gvazdikinių šeimos piktžolė nuodingomis sėklomis. 12. Rudenį pas mus atskrendantis kuoduotas paukštis, mėgstantis užsilikusius obuolius ir uogas. 15. Žolinis jūrų augalas, išauginantys šliaužiantį šakniastiebį. 18. Vandeninė višta, kurios visas kūnas vienspalvis – matinės juodos spalvos, tik pilvas pilko atspalvio, o ant kaktos balta odos plokštelė. 19. Augalai daugelio yra vadinami citrininėmis mėtomis. 20. Rudai raibas plėšrus paukštis. 21. Parazitinis grybas su balta apatine puse, jis sukelia rudąjį puvinį. 24. Odos priedas, kuris atlieka estetinę funkciją ir saugo odą nuo mechaninių ir cheminių pažeidimų. 26. Pokylis, puota kitaip. 27. Nedidelis, 15–60 g sveriantis paukštelis, turintis vidutinio dydžio, iš šonų suplotą snapą, maistą lesa nuo žemės. 31. Praskrendantis, žiemojantis paukštelis, šiek tiek mažesnis už žvirblį. 33. Skendeninių šeimos pelkėtų vietų augalas. 34. Medis kitaip ochra. 35. Gvazdikinių šeimos vienastiebis pievų augalas. 36. Sporinis, vaistinis miškų augalas ilgų, išsidriekusių stiebu, tankiai lapotomis šakutėmis.

Šio kryžiažodžio atsakymus paskelbsime kitame žurnalo numeryje.

Kryžiažodžio, išspausdinto žurnalo „Mūsų girios“ 2021 m. Nr. 12, atsakymai:

Vertikaliai: 1. Žarotūnė. 2. Itris. 3. Šaltis. 4. Pelėda. 5. Antis. 6. Skroblas. 10. Kiškis. 13. Ožiaragis. 14. Grigalius. 16. Fuligas. 17. Žaliukė. 22. Spungė. 23. Burnotis. 25. Kinkanas. 28. Snaigė. 29. Pocugė. 30. Visgė. 32. Kuosa. **Horizontaliai:** 7. Kaštonas. 8. Veronika. 9. Tošis. 11. Minos. 12. Girlianda. 15. Aniužė. 18. Grybai. 19. Lubinas. 20. Erelis. 21. Vilkas. 24. Kalpokė. 26. Suopis. 27. Pusnis. 31. Sniegenos. 33. Ponis. 34. Bukas. 35. Žiognagė. 36. Agrastas.

Timanfaya
išsiveržimo
kraštovaizdis

Neatrasti Kanarai: vyno ir ugnikalnių žemė Lanzarotė

EGLĖ GUIMERA

Persitvarkantis pasaulis verčia turizmo industriją koreguoti savo modelius bei įpročius. Europa ar tolimesni užjūriai kartais tampa sunkiai prieinami vien dėl skleidžiamų baimių neatitikti taisyklėms, užstrigti pakeliui dėl nenumatytų priežasčių ar neva išvis negalėti keliauti. Kad keičiasi mūsų pačių pasaulėžiūra kelionių atžvilgiu – taip pat tiesa. Renkamės atsakingiau, neprotestuojame akiai prieš sistemos draudimus, bet sąmoningai ieškome lanksčių galimybių, nors dažnai pasiduodame masiniam nusivylimui „sudėtinga, negalima, geriau liksiu namuose“. Ir tai kai kuriais atvejais bus tiesa. Tačiau žinodami savo pačių

žmogiškąjį kirpimą, jog kelionės ne tik plečia mūsų horizontus, bet taip pat pakrauna mus nauja energija, suteikia įkvėpimo, polėkio, leidžia pailsėti ir kasdienybės stresą pakeisti geruoju, kūrybiškumą skatinančiu stresu – mes trokštame keliauti.

Pavyzdžiui, ispanams, šie du karantinų apkarpyti metai atidarė naujas galimybes pažinti savas salas, tokias kaip Kanarai, Balearai. Jie patys atvirai tai pripažįsta, kad jei ne karantinas, į jas nebūtų nė atklydę. Vienur durys užsidaro, o kitur atsidaro langai ir vartai. Nėra to blogo, kas anksčiau ar vėliau, pasukta teisingu kampu, nepavirstų į gera. Tai gelbėjo salų turizmą, o žmonėms suteikė naujų kelionių

galimybių bei nepakartojamų išpūdžių. Jūrų transportas labai greitai prisitaikė prie atsilaisvinusių nišų, (mat skrydžių galimybės nebuvo tokios lanksčios bei patogios) ir greitai nutiesė „naują Atlanto kelių tinklą“ tarp visų salų, taip pat tarp salų ir žemyninės Ispanijos. Tai tapo nauja galimybe patogiai keliauti po visus Kanarus, kurti savo asmeninį kruizą. Tokį planą sugalvojau ir aš paskutinėmis šių metų dienomis: metų sandūrą pasitikti arčiausiai Afrikos esančioje Lanzarotėje. Garsiai vadinama vyno ir ugnikalnių žeme ji, be abejo, labai turtinga ir kitomis vertybėmis. Gal geras administravimas, teisingai sudėliojant ekonominius akcentus, o gal kitos jėgos ją paverstė to-

Nuo apžvalgos aikštelės matosi La Graciosa

čia, kokią ją pažinau: prabangi, stilinga, graži, įdomi, nuostabi gamta ir harmoningai į gamtą įsikomponavusi civilizacija.

Lanzarotė laikoma viena brangiausių salų – tuo įsitikinome ieškodami išsinuomoti automobilį. Gal tai ir buvo pagrindinė priežastis leisti į kruizą: per visas salas plaukti laivu bei savuoju transportu. Automobilis gali lengvai tapti miegamuoju kambariu: sutaupant dar daugiau ir suteikdamas laisvės važinėti po salą. Lanzarotės brangumo, tiesa sakant, visai nepajaučiau. Kainos kavinėse buvo daugiau mažiau tokios pačios kaip Tenerifeje, La Palmoje ar Vilniuje. Taip, Lietuvą priskirčiau prie brangių kraštų, net jei tai skamba skausmingai ir sarkastiškai. Grįžtant prie Lanzarotės kainų galėčiau paminėti tuos administracinius ekonominius plusus, padedančius jai klestėti bei išskiriančius šią salą iš kitų „kanarijų“: visi lankytini objektai, žymesnės apžvalgos aikštelės – mokami. Vietiniai čia palieka simbolines sumas, kitų salų rezidentai – kiek sumažintas, o turistai – įkandamas, tačiau ženklėsnes sumas už bilietus. Ir patikėkite, prie daugumos iš jų buvo eilės.

Lanzarotė yra viena vyriausių Kanarų salyno salų. Vienuose šaltiniuose rašoma, kad jos geologinis amžius yra 25–30 milijonai, kitur – per 15 milijonų metų. Na, operuoti tokiais laiko matais nėra lengva net mokslininkams. Salos pavadinimas kilęs nuo italų prekeivio jūrininko Lancelotto, kuris 1312 metais čia buvo apsistojęs porai dešimtmečių. Pasak šaltinių, jis saloje atrado dažančių kerpų populiaciją, kuri buvo ypač naudinga jo šeimos tekstilės verslui. Salos gyventojai taip turi savo bendrinį vardą (kaip ir kiekvienos kitos Kanarų salos). Juos nuo seno vadinta triušininkais (isp. *conejeros*). Visas žemės ūkis ir gyvulininkystė saloje „atvežtiniai“. Pradžioje iš šiaurinės Afrikos dalies, vėliau ir iš kitų regionų. Pasirodo triušiams čia buvo palanku plisti ir klestėti. Minima, kad XVIII a. pagrindinį salos eksportą sudarė vynos, stiprūs alkoholiniai vynuogių gėrimai (liet. naminė degtinė), dažančios kerpės ir triušių kailiai. Dar ir dabar dykumoje galima pamatyti kiškių pėdučių ar ekskrementų, nors aplink nesimatyti vandens, nė žolelės. Jie prisitaikė visa tai rasti savarankiškai ir išgyventi požeminiuose lavos tuneliuose. Esti net tradicinė zuikių medžioklė.

Kai La Palmoje veržėsi ką tik užgesęs ugnikalnis, buvo dažnai prisimenama Lanzarotės patirtis. Minima ir bijoma, kad ji tik nepasikartotų. Mat šią salą išgarsino pats ilgiausias pastarojo tūkstantmečio išsiveržimas, prasidėjęs 1730 metų rugšėjo pirmą dieną. Tai savo užrašuose užfiksavo to meto Yaiza

Pakrantės kaimelis El Golfo

parapijos šventikas. Kelių dešimčių atsivėrusių kraterių išsiveržimas tęsėsi kone šešerius metus. Lavos srautai pasiglemžė per penkio-liką kaimų, žemės ūkio plotus, ganyklas. Praktiškai ketvirtį salos teritorijos. Per tuos metus daug žmonių paliko salą, emigravo. Norint apsaugoti salą nuo visiško ištuštėjimo buvo imtasi gan radikalių priemonių: valdžios buvo uždrausta palikti Lanzarotę.

Ugnikalnio išsiveržimas prasidėjo Chimanfaya vietovėje, todėl simboliškai tai vadinama Timanfaya vulkanu. Tačiau tai ne ugnikalnis, tai didžiulis kraterių „kompleksas“, kurie vienas po kito veržėsi tuos ilgus metus. Dabar tai – nacionalinis parkas Timanfaya.

Rausvi, oranžiniai, geltonai raudoni kraterių slėniai šiandien atrodo tarsi nepažįstama planeta. Žvelgiant į vieną pusę daugiau nieko ir nesimato, tik vienas per kitą pūpsantys išsižioję krateriai, o nukreipus žvilgsnį kitur – platūs vandenyno horizon-

tai ir tarsi vaikiškos smėlio pilyš – tolumoje plūduriuojanti kaimynė La Graciosa ir Chinijo salyno salelės salelytės.

Nacionaliniame parke siūloma ekskursija autobusu, kurios metu bus papasakota šios išsiveržimo istorija, čia pat, ant akmeninio aukuro bus pademonstruota kaip nuo dar gyvo karščio užsidega užmesti šiaudai, o velnio vardu pavadintame restorane bus pasiūlyta ant aktyvaus ugnikalnio karščio įrengtoje kepykloje gražiai apskrudusių viščiukų.

Ant „vulkano“ ugnies kepta vištiena siūloma nacionalinio parko restorane „El diablo“

Parko lankytojai stebi šiaudų uždegimo „stebuklą“ ant natūraliai karštos ugnikalnio žemės

Vienas iš didžiausių paplūdimių playa Famara nusileidus saulei ištuštėja

Šis garsusis išsiveržimas labai pakeitė ne tik salos veidą, žmonių gyvenimo būdą, bet ir žemės ūkį. Tik šiai ugniai palietus salą, atėjo vynuogynų tradicija ir prasidėjo naujo, žymaus Lanzarotės vyno gyvavimo istorija. Dykumoje nėra paprasta išgyventi, ką jau bekalbėti apie užsiėmimą žemės ūkiu: dieną temperatūros aukštos, sausra, o naktį ženkliai atšąla. Taip pat nėra vandens. Lanzarotėje tik dvidešimto amžiaus antroje pusėje privačios iniciatyvos dėka, pasinaudojant jūrinių laivų patirtimi, buvo sukonstruota pirmoji jūros vandens nusūrinimo mašina. Iki 1960-ųjų vietinis gyvenimas priklausė nuo gamtos ir dievų: nuo labai retai iškrintančio negausaus lietaus, itin retai randamų vandens gyslų. Istorijoje minima, kad žmogui metams buvo skaičiuojama tik po 2 l vandens. Šiandien tai neįmanoma net įsivaizduoti, kaip?... Tačiau po vandens nusūrinimo „revoliucijos“ sala pasikeitė labiau nei po Timanfaya išsiveržimo. Prasidėjo turizmo plėtra, nes vandens užteko ne tik šeiminkui, bet ir svečiui.

Aišku, vanduo šiandien bėga iš krano, dušo, jo yra parduotuvėse, bet jis labai brangi-

namas. Žemės ūkyje juo „nesitaškoma“. Gyvos lietaus vandens saugojimo specialiose talpose „aljibe“ tradicijos. Vynuogynai, kiti medžiai, vaismedžiai ar vaiskrūmiai pasodinti įrengtose daubose, aptverti akmeninėmis tvorelėmis. Taip sulaikomas po nakties susidaręs kondensatas. Tokius didelius „daubuočius“ vynuogių plotus galima pamatyti važiuojant per visą salą. Jų valdose būtinai puikuosis mažesnė ar didesnė bodega (vyninė) ir būriuojasi turistai.

Po „geriamo“ vandens revoliucijos saloje prasidėjo naujas gyvenimas. Aktyviam turizmo gimimui priešinosi Afrikos pakrančių žvejybos verslai. Tačiau tai nesukliudė turizmo infrastruktūros plėtrai, nors Lanzarotė ir dabar laikoma žvejybine sala. Didelė emigracija po išsiveržimo apsivertė aukštyn kojomis. Dvidešimto amžiaus antroje pusėje salos demografinė padėtis pasikeitė: pusę gyventojų sudarė vietiniai, o kitą pusę – iš svetur atvykę ar sugrįžę žmonės. Ir šiandien žvelgiant į šią gražią, egzotišką, stilingą ir klestinčią Lanzarotę nekyla abejonių, kad šiuos žmones vienija viena dvasia ir meilė jūrai, vėjams, saulei ir rupiai vulkaninei žemei.

Ponsse Full simulatoriaus darbas remiasi nauja skaitmenine technologija. Detali ir tikroviška grafika sukuria tikro miško pojūtį. Simulatoriaus mokymo valdymo sistemą *Sim Trainer* sudaro skirtingi lygiai, leidžiantys mokiniui palaipsniui tobulėti. Nuo pat pirmųjų mokymo etapų ji moko miško mašiną valdyti taip, kad darbas būtų saugus, efektyvus ir našus. *Ponsse Full* simulatorius (dar gaminami kiek žemesnio lygio *Ponsse Basic* ir *Ponsse Compact* simulatoriai) skirtas apmokyti dirbti su medkirte, medveže, kuriose įdiegta *Ponsse Opti* informacinė valdymo sistema.

Simulatoriaus valdymą pagal poreikius galima nesunkiai perjungti darbui su medkirte ar medveže. Mokantis medkirtės programoje, atliekamos konkrečios miško kirtimo užduotys, skirtingų temų treniruotės, studijuojamas mašinos kontrolės ir matavimo sistemos valdymas. Medvežės dalyje mokomasi valdyti ir pakrauti medvežę, taip pat valdyti kraną tikroviškomis sąlygomis.

Simulatoriuje operatoriaus darbo vieta yra praktiškai tokia pati, kaip ir tikrosios medkirtės ar medvežės. Valdymo mygtukų ir jungiklių išdėstymas, jutiklinis monitorius, ergonomiškas fotelis, trijų dalių aukštos raiškos vertikalūs monitoriai bei kiti komponentai sukuria tikrovišką miško mašinos kabinos aplinką. Pagal poreikius galima pasirinkti pagedaujamo medkirtės ar medvežės modelio simuliaciją, įvairius paros ir metų laikus.

„Speciali *Sim Trainer* programa atitinka tikros miško mašinos parametrus, tačiau vis tik ji skirta mokymams. Ekране matomos virtualios linijos, kurios padeda realiai suprasti atstumus, mašinos nueitą kelią, optimaliausią vietą sortimentams padėti. Tokių linijų tikrųjų mašinų monitoriuose nėra. – akcentavo serviso inžinierius, mokymų vadovas Robertas Naudžiūnas. – „Programos pagalba galima sukurti skirtingas, įvairaus sudėtingumo užduotis, sumodeliuoti net realų mišką. Įvykdžius užduotis, pateiktoje ataskaitoje matosi, kokių tikslumu mokinys dėjo nukirstus rąstus, kiek kartų išėjo už kirtimo ploto ribų, kiek metrų judėjo kranas, kiek kartų atsitrenkė į medį, kiek sugadino pjovimo juostų bei grandinių ir pan. Dominuoja du pagrindiniai parametrai: laikas ir strėlės nueitas kelias metrais (kiek metrų galvutė judėjo nuo medžio iki medžio), nes

Įrengtose daubose pasodinti vynuogienojai aptverti akmeninėmis tvorelėmis

Suomijos miško technikos gamintojos *Ponsse* atstovė Lietuvoje *UAB Baltic Agro Machinery* š. m. sausio 10–11 d. savo mokymo centre, esančiame įmonės Kauno filialo patalpose, pristatė *Ponsse Full* simulatorių. Tai vienintelė tokio lygio mokymo priemonė Baltijos šalyse. Tikroviška miško aplinka ir aukštos kokybės grafika užtikrina profesionalų mokymą. Simulatoriumi galima apmokyti ir niekada miško technika nedirbusius operatorius, ir jau turinčius įgūdžius profesionalus. Jis tinka taip pat mokyti techninę priežiūrą atliekančius darbuotojus.

RIMONDO VASILIAUSKO nuotraukos

Baltic Agro Machinery pristatė naują *Ponsse Full* simulatorių

kiekvienas nereikalingas judesys reikalauja papildomos energijos. O tai – perteklinės kuro sąnaudos, mašinos detalių dilimas ir pan.“

Anot R. Naudžiūno, per pamoką pateikus užduotis keliems operatoriams, galima vėliau analizuoti mokinių padarytas klaidas, galimybes

jas taisyti, ieškoti sprendimų, kaip efektyviau ir mažiausiomis sąnaudomis atlikti darbus.

„Pasimokius prie *Ponsse Full* simulatoriaus savaitę, realiai miške užtenka vienos darbo dienos su instruktoriumi, kad naujai iškeptą operatorių galima būtų palikti dirbti vieną be priežiūros.

Aišku, jį dar per anksti laikyti profesionaliu operatoriumi, bet saugiai dirbti, nedarydamas didelio darbo broko ir žalos mašinai, jis tikrai galės.“ – sakė mokymų vadovas R. Naudžiūnas.

„Šiuo pažangiausiu simulatoriumi mokymus mūsų įmonė organizavo jau gerokai anksčiau iki šios prezentacijos.“ – sakė *UAB Baltic Agro Machinery* Statybinės ir miško technikos departamento direktorius Giedrius Cicėnas. „Turime klientų, kurie pas mus apmokė savo operatorius ir po pusmečio žada vėl juos atsiųsti dar pasitobulinti, nes pamatė akivaizdžią naudą. Net patyrę operatoriai tikrai turi ko pasimokyti. Akivaizdu, kad pasiryžusiems pakeisti turimą miško techniką į *Ponsse* mašiną, neretai iškildavo operatorių apmokymo problema. Dabar, kai turime savo mokymo centrą, to nėra. Pakanka savaitės, kad kito gamintojo miško technikos operatorius nesunkiai įsisavintų *Ponsse* technikos valdymo subtilybes.“

Prie naujo *Ponsse Full* simulatoriaus *UAB Baltic Agro Machinery* Statybinės ir miško technikos departamento direktorius G. Cicėnas (kairėje) ir mokymų vadovas R. Naudžiūnas

Sovietiniais laikais lapė buvo geidžiamas medžiotojų laimikis

Sovietinių medžioklių grimasų aidas

VYTAUTAS RIBIKAUSKAS

Knygose, moksliniuose straipsniuose dažnai tenka skaityti, kad medžiojamųjų gyvūnų populiacijų raidai pavaizduoti naudojama sovietinių laikų medžioklės statistika – žvėrių apskaitų bei sumedžiotų žvėrių ataskaitų suvestinės. Remiantis tais duomenimis, sudarinėjamos lentelės, braižomi grafikai bei diagramos ir daromos rimtos išvados apie žvėrių populiacijų gausos bei medžiojamųjų gyvūnų naudojimo dinamiką. Šviežiausias tokios sovietinių medžioklių statistikos naudojimo pavyzdys yra 2021 m. gruodžio mėn. žurnale „Mūsų girios“ išspausdintas Gamtos tyrimų centro mokslininko Lino Balčiausko su bendraautoriais straipsnis „Žuvimo keliuose indeksas rodo mangutų skaičiaus mažėjimą arba gausos cikliškumą“. Kad viskas gyvojoje gamtoje dėl įvairių priežasčių vystosi cikliškai, vargu ar reikia įrodinėti. Nors žuvusių keliuose smulkių gyvūnų statistika taip pat kelia didelių abejonų, bet šiuos duomenis, juo labiau surinktus pačių mokslininkų, tikrai tikslingiau naudoti nei sovietinių medžioklių realybės neatspindinčią statistiką.

Deja, minėtame straipsnyje toji statistika kaip tik ir naudojama. Užrašas po paveikslu byloja: „Manguto populiacijos dydžio ir jų su-medžiojimo dinamika 1956–2020 m.“. Ir kaip įmantriai besiraitytų kreivės grafikuose, jos visiškai neatspindi tikrovės.

Sovietinės kanopinių žvėrių apskaitos ir medžioklės

Jaunimas, kuriam nebuvo lemta gyventi tame ypatingame laikotarpyje, kai gyvenimas sukosi tarsi kreivų veidrodžių labirinte, gali ir nežinoti sovietinių laikų gyvenimo realijų. Vienoks gyvenimas (geras, šviesus, turtingas, laimingas) buvo vaizduojamas žiniasklaidoje, valdžios nomenklatūrininkų kalbose bei propagandos priemonėse ir visiškai priešingas (blogas, nelaisvas, neturtingas) vyko tikrovėje. Jei norėjai sužinoti, kaip gerai gyveni, reikėjo skaityti laikraščius... Tai neaplenkė ir medžioklės. Vyresnio amžiaus piliečiai turėtų žinoti sovietinio gyvenimo ypatumus ir iškreiptos statistikos nenaudoti moksliniuose darbuose.

Po Antrojo Pasaulinio karo medžiojamųjų žvėrių populiacijos gana sparčiai gausėjo. Nepaneigsi, kad prie to ženkliai prisidėjo ir medžiotojai. Deja, atsirado tokie medžiotojams nemalonūs reiškiniai, kaip sumedžiotų kanopinių žvėrių pateikimas eksportui ir privalomas visų sumedžiotų kailinių žvėrelių kailių pardavimas (pardavimu tai nelabai pavadinsi, nes už kailius mokėjo tik varganas kapeikas) valstybei, nes sovietinei valdžiai reikėjo konvertuojamos valiutos. Ir tada prasidėjo manipuliacijos su žvėrių apskaitomis ir sumedžiojimo planais. Kanopinių žvėrių apskaitų duomenis medžiotojų būreliai mažino, žinoma, jeigu taip galima išsireikšti, nes niekas nežino tų apskaitų tikslumo, nes apskaitos dažnai vykdavo žvelgiant į lubas ar debesis...

Paprasciausiai iš patirties medžiotojai jautė, kiek gali kokių žvėrių sumedžioti, kad nepakenktų jų populiacijų gyvybingumui (beje, panašiai elgiamasi ir dabar: žinant, kiek žvėrių norima sumedžioti ir sumedžioti leidžiamą procentą nuo žvėrių gausos, paskaičiuojama, kiek jų reikia „suskaičiuoti“). O apskaitų rezultatus mažino tam, kad mažiau žvėrių reikėtų atiduoti eksportui (dabar mažinti nereikia, reikia tik surasti tinkamą proporciją, kad nenukentėtų žvėrių populiacijos, o visos tos apskaitos – tai tik spektaklis liaudžiai). Įvykdžius sumažintus eksporto planus, kitą žvėrių dalį, kurią, medžiotojų nuomone, galima buvo išimti iš gamtos, nepakenkiant populiacijų gyvybingumui, sumedžiodavo savo reikmėms, deja, iš dalies nepildant licencijų. Netgi plačiai buvo pasklidęs posakis, kad licencija turi keturis kampus, o jeigu ją dar perlenksi pusiau, gali surasti visus 8 ir su viena licencija sumedžioti daugiau žvėrių.

Gamtos apsaugos inspektoriai nebuvo tada labai principingi ir aktyvūs, o į eksportinio plano vykdymo medžioklės žiūrėjo iš viso pro pirštus. Degant tų planų įvykdymui, žvėrys buvo šaudomi netgi pro automobilių langus ir tai nebuvo didelė paslaptis net inspektoriams. Tačiau nesakau, kad taip medžiojant buvo alinamos žvėrių populiacijos – buvo pamirštos tik kultūringos, etiškos medžioklės tradicijos. Medžiotojus alkaniems šakalams, norintiems suvalgyti visus žvėris, prilygina tik dalis aplinkosaugininkų, vis „tobulinantys“ medžioklės taisyklės valdžios žmonės ir liguisti gamtos mylėtojai, manantys, kad nuo visiško žvėrių iššaudymo gelbsti tik griežtos medžioklės taisyklės, kažkur iš kosmoso nuleistos didžiulės baudos, iš piršto laužti žvėrių įkainiai, na, ir dar visos konfiskacijos.

Koks sodininkas, formuodamas medžių lajas, pjaus šaką, ant kurios sėdi?... Kaip anksčiau minėjau, medžiotojai daugiau ar mažiau žinojo, kiek žvėrių gali sumedžioti be žalos jų populiacijoms, nesvarbu, su licencijomis ar be jų. Ir kanopinių žvėrių populiacijos su tam tikrais pasyvavimais (cikliškumas dėl įvairių priežasčių) nuolatos gausėjo ir gausėja iki šių dienų.

Su kailinių žvėrelių medžiokle - kiek kitaip

Sovietmečiu skaičiavome visus medžiojamuosius žvėris, pradedant vandenine žiurke (na, ondatra) ir baigiant girių karaliumi briedžiu ar stumbru, kur šie užklydavo. Skaičiavome net nemedžiojamas voveres. Tačiau kokios tai buvo apskaitos? Kažkada esu rašęs, kad tokios apskaitos tėra tik fantazijos ir humoro mišinys, ir nėra ką prie to pridurti. Daugelio kailinių žvėrelių sumedžiojimui, kaip ir kanopiniams žvėrims, reikėjo licencijų: abiejų rūšių kiaunėms, bebrams, ūdroms ir lūšims, kol jos dar buvo medžiojamos, netgi dabar raginamoms naikinti invazinėms kanadinėms audinėms. Tačiau blogiausia, kad visų sumedžiotų kailinių žvėrelių kailius būtina buvo parduoti (atiduoti už varganas kapeikas) valstybei. Netgi zuikelio kailiuko negalėjai

pasilikti nugarai pašildyti, kad nekamuotų radikulitas. Jeigu sumedžioti žvėreliai būdavo įrašomi į medžioklės lapus ar dar ir užpildomos licencijos, tinkamai paruošti tų žvėrelių kailiukai turėjo būtinai būti pristatyti į valstybinių kailių paruošų organizacijų kioskus. Tačiau į medžioklės lapus papuldavo tik menka sumedžiotų kailinių žvėrelių dalelė. Tai lemdavo įvairios priežastys: labai jau sąžiningu besidedas medžioklės vadovas; medžioklėje dalyvaujantis koks nors „šnipas“ ar susireikšminęs visuomeninis gamtos apsaugos inspektorius bei nuolankus būrelio vadovo prašymas, jog vis tik reikia vieną kitą kailiuką atiduoti valstybei, kad būrelio veikla neužkliūtų kokiems pareigūnams. Varymo medžioklėse, ypač jeigu jose dalyvaudavo nepatikimi asmenys, medžiotojai sumedžiotą lapę ar kiaunę (mangutai į šaulių liniją varymo medžioklėse iššokdavo labai retai) slėpdavo nušovimo vietoje. Jeigu medžioklės draugai paklausdavo šaulio, ką jis nušovęs, buvo netgi sugalvotas tikrą laimikį maskuojantis posakis: „nušoviau kėkštą“. Medžioklės dalyviams būdavo aišku, kad „kėkštą“ nušovęs tas laimingasis šaulys po medžioklės privalės atsiskaityti buteliuku. O pritemus įdomu būdavo miško kvartalinėse susitikti medžioklės bendražygius, atėjusius tų „kėkštų“ susirankioti...

Vis tik, jeigu sumedžiotas kailinis žvėrelis atsidurdavo medžioklės lapę (tie lapai būdavo grąžinami medžiotojų draugijai, kur iš jų skaičiuodavo sumedžiotus gyvūnus), žvėrelį sumedžiojęs šaulys iki medžioklės sezono pabaigos pasistengdavo sumedžioti tos pačios rūšies, tačiau pusplikį ar apšiurusiu kailiu žvėrelį, kad valstybei nereikėtų praktiškai veltui atiduoti gero kailio. Jeigu to nepavykdavo padaryti pačiam, tokį nušiurėlį skolindavosi iš draugų. Nežinau iš kur straipsnio autoriai ištraukė, kad „... medžiotojai už pristatytus kailiukus gaudavo didelius pinigus.“ Tie dideli pinigai būdavo gaunami tik parduodant išdirbtus kailius taip vadinamoje juodojoje rinkoje. Už gražų manguto ar lapės kailį galėjai gauti pinigų sumą, prilygstančią ar net viršijančią mėnesinį inžinieriaus, mokytojo, gydytojo ar mokslo darbuotojo atlyginimą. Už gerai paruoštą gražų manguto kailį valstybinėje kailių supirktuvėje nesu gavęs daugiau kaip 3 rublius. Kadangi valstybei buvo pristatomi daugiausia tik brokuoti kailiai, už juos gaudavai nuo 30 kapeikų iki vieno rublio. Dar daugiau, jeigu gerą kailį nunešdavai valstybiniam kailių supirkėjui, jis, tau už tą kailį sumokėjęs kapeikas, pakeisdavo jį iš brakonierių gautu nušiurusiu ir valstybei vis tiek naudos nelikdavo.

Tik po kurio laiko sovietinė valdžia (kailių įkainius nustatinėjo sąjunginė valdžia), pamačiusi, kad vykdant tokią kailių supirkimo politiką, valstybei nubyra tik zuikio ašaros ir dar mažiau, nustatė padorius įkainius bent bebrų kailiams. Kai už bebro kailį galėjai gauti 150 rub., o daug graužikų sumedžiojus, vidutiniškai už kailiuką išeidavo po 100 rub., neapsimokėjo rizikuoti ir namų sąlygomis sunkiai išdirbamus bebrų kailius pardavinėti juodojoje rinkoje. Taip išlošė ir medžiotojai, ir valstybė. Medžiotojai, nedrebindami kinkų gaudė didžiulius graužikus ir pristatinėjo jų kailius valstybinėms kailių paruošoms, o valdžia tarptautiniuose kailių aukcionuose susižerdavo valiutos. Tačiau kitų kailinių žvėrelių kailių įkainiai niekada nepakilo tiek, kad konkuruotų su nelegalia prekyba. Tad mangutų, lapių, kiaunių, audinių kailiai puošė mūsų moteriškes (parduotuvėse šių žvėrelių kailių juk negalėjai nusipirkti), o ženklia dalimi ir kaimynės, nes daug kailių iškeldavo į Rusijos miestus, daugiausia į Maskvą ar tuometinį Leningradą, nuklysdavo netgi už Uralo.

O kaip dabartinėje Lietuvoje?

Keletą metų po nepriklausomybės atgavimo kailiai dar turėjo paklausą, tad sumedžiotų kailinių žvėrelių ataskaitose ir toliau švilpavo vėjai. Vėliau viskas pasikeitė, tačiau vėl ne į gerą pusę dėl populiacijų gausos ir naudojimo vertinimo. Kai kailiai tapo beverčiai, medžiotojai nustojo medžioję kailinius žvėrelius. Tik bebrų medžioklė atsigavo gana greitai, mat ir Lietuvos šeiminkės pamažu pradėjo pripažinti, kad šių graužikų mėsa valgoma. Tačiau senosios kartos medžiotojams skaudėjo širdis, matant, kaip bebrų mėsą panaudojus maistui, jų kailiai išmetami į atliekų duobes. Tačiau kaip galima iš medžioklių atskaitų vertinti žvėrių populiacijų būklę ir naudojimą, kai žvėrys ir neskaiciuojami (Nepriklausomoje Lietuvoje nustota skaičiuoti visus šeškus), ir nemedžiojami tokiu intensyvumu, koku medžioti derėtų. Išlindo ir kita neigiama to nemedžiojimo pusė. Sovietmečių plėšrieji kailinuočiai buvo medžiojami labai intensyviai įvairiais medžioklės būdais, tarp kurių, reikia pripažinti, varymo medžioklės buvo pačios nerezultatyviausios.

Dalis medžiotojų specializavosi plėšriuosius žvėrelius medžioti ir kitais būdais. Rudenį mangutus it grybus naktimis su šunimis rinkdavo laukuose, gana sėkmingai gaudė už galūnių gyvūną sugriebiančiais spąstais, o nuo rugsėjo iki balandžio kasdavo iš urvų, talkininkaujant urviniams šunimis. Urvynai miškuose per sezoną būdavo tikrinami ir rausiami daug kartų. Kai seklesniuose urvynuose žvėreliai pasibaigdavo, jų kailių neišgelbėdavo ir šlaitų urvai, kur, norint pasiekti žvėrelį, įšalusioje dirvoje būdavo išrausiami net 3 metrų ir gilesni šuliniai. Vienu tarpu dėl tokio intensyvaus duobkasių darbo buvo ženkliai sumenkusi barsukų populiacija. Tipišką požeminių labirintų gyventoją barsuką visada rasdavai namuose, o jeigu po sunkaus darbo dryžuotąjį paliksi gyvą, kitą kartą, pusdienį kapojęs sušalusį gruntą, vėl jį rasi tuose pačiuose urvuose. Nors barsukų kailis menkavertis, jie buvo galabijami tik tam, kad netrukdytų sėkmingai mangutų ir lapių medžioklei su urviniais šunimis. Tačiau tokia intensyvi medžioklė tinkamai buvo suregulavusi plėšriųjų žvėrių populiacijų gausą, kas teigiamai atsiliepė smulkiosios faunos gausėjimui.

Kai po nepriklausomybės atgavimo Lietuvoje niekam nereikėjo kailių, o ir iš Rusijos baigėsi į Lietuvos turgus plūdusių rusių

spekuliantių srautas, medžiotojai pirmenybę suteikė kanopinių (mėsinų) žvėrių medžioklei. Tada sparčiai pradėjo gausėti plėšriųjų žvėrelių populiacijos ir mažėti smulkiosios faunos, kuria plėšrūnai minta. Nors vėl gausu tapo lapių, mangutų, kiaunių, audinių, medžiotojų būrelių sumedžiotų gyvūnų sezoninėse ataskaitose šių žvėrelių tebuvo vienetai. Laukdamas prie bokštelio atslūkinančio šerno ar atrisnojančio raguoto elnio, negi pyškinsi į kokią pasipainiojusį mangutą ar lapę. Taip nubaidysi vertingą laimikį, o plėšrūną vis tiek reikės išmesti į atliekų duobę – tik sugadinsi gerokai pabrangusius šovinius...

Ir tik po kurio laiko, gal pradedant 2000 metais, pradėjo atsirasti plėšriųjų žvėrelių medžioklės entuziastų, medžiojančių ne dėl naudos, o dėl medžioklės azarto ir supratus, kad plėšrūnų skaičių vis tik reikia mažinti, jeigu norima medžioti ir smulkiają medžiojamąją fauną. Atsirado netgi lapių sumedžiojimo konkursai tiek atskiro medžiotojų klubo narių tarpe, tiek ir tarp klubų ar būrelių.

Šiuo laikotarpiu, pavyzdžiui Kauno Gironių klubo medžiotojų, savo medžioklės plotuose 2009–2010 m. medžioklės sezonu buvo sumedžiota 33 mangutai ir 113 lapių, 2010–2011 m. – 66 mangutai ir 133 lapės, kai ankstesnių metų sumedžiotų žvėrių ataskaitos tokiais sumedžiotų plėšrūnų skaičiais neblizgėjo: sovietmečių dėl slėpimo, o atgavus nepriklausomybę, dėl nemedžiojimo. Dabar į medžioklės lapus surašomi visi sumedžioti žvėrys, nes nėra jokio tikslo slėpti. Tačiau retas kuris medžiotojas dabar varginasi kasti žvėrelius iš urvų ar slampinėti naktimis, gaudant mangutus su šunimis. Juo labiau, kad įvairūs medžioklės priešininkai kėsina

tokią medžioklę uždrausti. Uždraudus naudoti žvėrį už galūnių sugriebiančius spąstus, su gyvūno greitą žūtį užtikrinančiais spąstais daugiausia gaudomi tik bebrai. Todėl jeigu lapių ir dabar sumedžiojama nemažai, nes jos, kaip ir anksčiau, daugiausia nušaunamos varymo, tykojimo ar sėlinimo medžioklėse.

O mangutų populiacijos gausa pastaraisiais metais, matyt, yra sumažėjusi dėl gamtinių priežasčių (gausos cikliškumas), nes šių žvėrelių mažai sulaukiama tykojant šernų jaukyklose, o kitais būdais, kaip minėta, jie beveik nemedžiojami. Nuo 2013–2014 m. medžioklės sezonu Lietuvoje sumedžioti 4808 mangutai, o iki 2020–2021 m. jų sumedžiojimas sumažėjo iki 1402 žvėrelių, t. y. 3,4 karto.

Taigi, mokslininkams, gal būt, lengviausia archyvuose susirasti sovietinių laikų suskaiciuotų ir sumedžiotų gyvūnų statistikos duomenis, tačiau tai žmonių klaidinimas. Jeigu nėra kitų būdų, kitų šaltinių tų laikų medžiojamosios faunos populiacijų būklės įvertinimui, tai to daryti visai nereikėtų. Keblu išvadas dėl žvėrių populiacijų būklės daryti ir pagal dabartinių medžioklių rezultatus. Nors sumedžiojimo duomenys neslepami, tačiau vieni žvėrys, kurių apskaita dar privaloma, skaičiuojami pasitelkus fantaziją, o kiti iš viso neskaiciuojami. O jeigu dar ir nemedžiojami taip, kaip derėtų medžioti, tai kaip tuomet teisingai nubraižyti realią padėtį atspindinčius grafikus.

Tikrai geriau patiems mokslininkams skaičiuoti keliuose automobilių sutraiškytus gyvūnus ir, sugalvojus formules, pritaikius koeficientus, vertinti populiacijų būklę, jų gausos pakitimus.

AUTORIAUS nuotrauka

Už tokio manguto išdirbtą kailį anais laikais gaudavai daugiau pinigų nei inžinierius už mėnesį darbo

Miškininko džentelmeno paketas

**Populiariausias PONSSE technikos
pasirinkimas Lietuvoje:**

***Medvežė BUFFALO ir
medkirtė ERGO***

**SUŽINOKITE
DAUGIAU:**

Baltic Agro

Oficialus PONSSE atstovas Lietuvoje

ATSARGINĖS DALYS:
Kaunas: +370 614 03734
Vilnius: +370 693 72824

Panevėžys: +370 693 83638
Šiauliai: +370 616 80544
Plungė: +370 693 72824

SERVISAS: +370 700 55100

Miško techniko pardavimas: +370 610 27218

HUSQVARNA 500-OJI SERIJA Geresnei pjovimo patirčiai

DOVANOS
VERTĖ
63,70 EUR

HUSQVARNA GALANDINIMO RINKINYS
19,90 EUR

KURO MIŠINYS, 5 L
22,90 EUR

HUSQVARNA X-CUT S35G grandinė
20,90 EUR